

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Viktor Veselý

**Člen určitý, neurčitý a nulový v italštině a němčině
z perspektivy českých rodilých mluvčích**

The definite, indefinite and zero articles in Italian and German
from the perspective of Czech native speakers

Praha 2018

Vedoucí práce: PhDr. Zora Obstová, Ph. D.

Poděkování

Chtěl bych poděkovat své vedoucí bakalářské práce PhDr. Zoře Obstové, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady při zpracování této práce. Dále bych rád poděkoval všem studentům, kteří byli ochotni se účastnit didaktického experimentu a poskytnout cenná data k analýze.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 8. května 2018

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky)

člen určitý, člen neurčitý, italština, němčina, didaktika

Klíčová slova (anglicky):

definite article, indefinite article, Italian, German, didactics

Abstrakt

Tato bakalářská práce si klade za cíl systematizovat poznatky o užití členu určitého, neurčitého a nulového v italském a německém jazyce. Teoretická část vychází z tradičních gramatik užívaných při výuce na středních a vysokých školách. Navíc nabízí kontrastivní analýzu z perspektivy českých rodilých mluvčích na podkladu srovnávací gramatiky a uvádí možnosti překladu členu do češtiny. Praktická část se věnuje analýze dostupných didaktických materiálů pro výuku němčiny a italštiny jako cizích jazyků a komentuje míru zpracování problematiky členu. Následuje didaktický experiment, který byl proveden na vzorku studentů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, jenž indikuje nejčastější chyby českých rodilých mluvčích v užití členu v obou jazycích.

Abstract

The aim of this thesis is to provide a systematic review of the use of the definite, indefinite and zero articles in Italian and German. The theoretical part draws from the traditional grammars used in high schools and at universities. Furthermore, it provides a contrastive analysis from the viewpoint of Czech native speakers based on the contrastive grammar and offers possible translations of the articles to the Czech language. The practical part analyses the available teaching materials of German and Italian for foreigners and evaluates the extent to which the topic of articles is presented. This part is followed by a didactic experiment, carried out at the Faculty of Arts of the Charles University, covering the most frequent mistakes made by Czech native speakers regarding the use of articles in either of these languages.

Obsah

ÚVOD	8
1 KATEGORIE URČENOSTI OBECNĚ	9
2 ČLEN URČITÝ V ITALŠTINĚ A NĚMČINĚ	13
2.1 ČLEN URČITÝ V ITALŠTINĚ.....	13
2.2 ČLEN URČITÝ V NĚMČINĚ.....	18
2.3 ČLEN PŘEDLOŽKOVÝ V ITALŠTINĚ A JEHO NĚMECKÝ EKVIVALENT	22
3 ČLEN NEURČITÝ V ITALŠTINĚ A NĚMČINĚ	24
3.1 ČLEN NEURČITÝ V ITALŠTINĚ.....	24
3.2 ČLEN NEURČITÝ V NĚMČINĚ	27
4 ČLEN NULOVÝ V ITALŠTINĚ A NĚMČINĚ.....	29
4.1 ČLEN NULOVÝ V ITALŠTINĚ.....	29
4.2 ČLEN NULOVÝ V NĚMČINĚ	32
5 ČLEN DĚLIVÝ V ITALŠTINĚ	36
6 ČLEN Z POHLEDU ČESKÝCH RODILÝCH MLUVČÍCH	38
6.1 KONTRASTIVNÍ POHLED.....	38
6.2 ČLÁNKY Z ČASOPISU NAŠE ŘEČ.....	43
7 ČLENY V UČEBNICÍCH ITALŠTINY A NĚMČINY	45
7.1 PŘEHLED UŽITÍ ČLENŮ V UČEBNICÍCH ITALSKÉHO JAZYKA.....	45
7.2 PŘEHLED UŽITÍ ČLENŮ V UČEBNICÍCH NĚMECKÉHO JAZYKA.....	50
8 DIDAKTICKÝ EXPERIMENT	53
8.1 VÝCHOZÍ TEORETICKÉ POZNATKY	53
8.2 VLASTNÍ EXPERIMENT	58
8.3 ANALÝZA VÝSLEDKŮ EXPERIMENTU.....	61
8.3.1 Analýza italské části experimentu	61
8.3.2 Analýza německé části experimentu	63
ZÁVĚR	66

RESUMÉ.....	68
RIASSUNTO.....	69
BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE	70
INTERNETOVÉ ZDROJE	71

Úvod

Tato bakalářská práce se bude věnovat slovnímu druhu členu a jeho užití v italském a německém jazyce. Jelikož český jazyk nedisponuje tímto slovním druhem, činí jeho užití v praxi českým mluvčím (a obecně mluvčím, jejichž mateřským jazykem je některý ze slovanských jazyků) značné problémy.

Právě tento fakt, byl jedním z důvodů pro výběr tématu mé bakalářské práce, jejímž cílem je systematizovat základní poznatky o užití členu určitého, neurčitého a nulového v obou jazycích a pokusit se tak ulehčit studentům (popřípadě i učitelům či lektorům) orientovat se v této problematice.

Práci uvedu obecnou definicí kategorie určenosti v úvodní kapitole, která osvětluje základní předpoklady pro pochopení užití členu v širším kontextu na základě díla *Definiteness* od britského lingvisty Lyonse.

Následující kapitoly se budou věnovat charakteristikám členu určitého (kapitola 2), neurčitého (kapitola 3), nulového (kapitola 4) a dělivého (kapitola 5) z fonologického, morfologického, syntaktického a pragmatického hlediska s přehledem jejich základních funkcí uvedených v gramatikách.

Šestá kapitola bude prezentovat problematiku členu z pohledu českých mluvčích, potažmo českých studentů italštiny a němčiny. Tato část bude směřovat k výběru problematických jevů, kterým bude věnována praktická část.

Sedmá kapitola se bude věnovat analýze vybraného vzorku učebnic německého a italského jazyka, na kterou naváže kapitola sedmá, jež představí didaktický experiment, který bude zdrojem dat pro analýzu.

V závěru práce shrnu a systematizuji získané poznatky a pokusím se vyvodit obecná pravidla, která by mohla být použita pro praxi v hodinách italského a německého jazyka.

1 Kategorie určenosti obecně

V úvodu se pokusím obecně nastínit problematiku kategorie určenosti, jež je integrální součástí této práce.

Každé nominální syntagma sestává z hlavy (substantiva) a determinátoru (Tab. 1), jímž je zpravidla člen v širším slova smyslu¹ – přivlastňovací, neurčitá, tázací a ukazovací zájmena či člen v užším slova smyslu (člen určitý, neurčitý a nulový). Právě poslední zmíněné bude předmětem zkoumání.

věta				
verbální syntagma			nominální syntagma	
přísluvečné určení času	nevyjádřený subjekt	predikát	člen (člen neurčitý)	přímý objekt (substantivum)
<i>Ieri</i>	<i>(io)</i>	<i>ho comprato</i>	<i>una</i>	<i>villa.</i>

Tab. 1 Struktura věty

Nominální syntagma disponuje kategorií, která nabývá hodnot určenosti resp. neurčenosti. Předpokládejme, že tato hodnota je determinována lexikální jednotkou uvozující frázi, tedy členem určitým či neurčitým. Domnívat se, že člen určitý označuje předmět konkrétní a člen neurčitý se vztahuje k předmětu blíže neurčenému, by však bylo vágní, jak popisuje Lyons ve svém díle *Definiteness*². Pro názornost uveďme následující příklad:

(1) *Ieri ho comprato la villa.*

(2) *Ieri ho comprato una villa.*

V obou případech se jedná o konkrétní vilu, ač v první větě je použit člen určitý a v druhé člen neurčitý. Věty se však liší v referenčnosti denotátu. V (1) je vila známá jak

¹ HELBIG, Gerhard. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, München: Langenscheidt, 2013, s. 332

² LYONS, Christopher. *Definiteness*. Cambridge: Cambridge UP, 1999, s. 1–13

mluvčímu, tak posluchači, ve (2) je koupený předmět známý pouze mluvčímu a pouze on je schopen se s tímto předmětem ztotožnit.

Označíme-li tedy předmět, s kterým se posluchač není schopen identifikovat (z důvodu chybějící předchozí zkušenosti) jako neurčený, lze určenost definovat jako kategorii závisející na schopnosti posluchače se identifikovat s denotátem.

Dušková ve své mluvnici rozlišuje základní druhy reference, které vyjadřují člen určitý, neurčitý a nulový: referenci generickou a singulativní.³

O referenci generické hovoříme, pokud odkazujeme na příslušný denotát jako na obecný pojem. Při odkazování na jednotlivý předmět označujeme referenci jako singulativní určitou nebo neurčitou, podle toho, zdali je entita během promluvy jednoznačně učena či nikoliv. V závislosti na referenci lze schematicky shrnout užití členu do následující tabulky (Tab. 2)⁴:

reference		počitatelná substantiva		nepočitatelná substantiva
		singulár	plurál	
generická		určitý/neurčitý člen	nulový člen	nulový člen
singulativní	určitá	určitý člen	určitý člen	určitý člen
	neurčitá	neurčitý člen	nulový člen	nulový člen

Tab. 2 Užití členu v závislosti na typu reference

Generická reference se uplatňuje při označení skupiny nebo třídy se členem určitým či neurčitým. V případě užití členu určitého označujeme typického zástupce třídy, zatímco neurčitý člen odkazuje na kteréhokoliv člena skupiny. Dalším uplatněním generické funkce je plurál s nulovým členem, jehož užití odpovídá i člen před nepočitatelnými substantivy (látkovými konkréty a abstrakty).

Singulativní reference určitá vyžaduje ve všech případech člen určitý, přičemž rozlišujeme tyto druhy určenosti:

- a) situační – odkazování na předmět viditelný pro mluvčího i posluchače
- b) anaforická – odkazování na předmět uvedený v předcházejícím kontextu

³ DUŠKOVÁ, Libuše. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia, 2006, s. 56

⁴ srov. tamtéž, s. 61–62

- c) anaforická asociační – odkazování na předmět uvedený v předcházejícím kontextu, který vykazuje vztah věcné sounáležitosti
- d) určenost rozvíjejícími členy – modifikace větou vztaznou, větou přívlastkovou, předložkovou vazbou, přítomností modifikátoru vyjadřující jedinečnost nebo totožnost

V případě singulativní reference neurčité, která je zpravidla důsledkem první zmínky v textu, bývají substantiva determinována buď členem neurčitým v singuláru, nebo členem nulovým v plurálu a u nepočitatelných podstatných jmen.

Kategorii členu lze charakterizovat z hlediska všech úrovní jazyka: Z hlediska fonologického lze konstatovat, že se jedná o nepřízvučné slovo a jeho tvar v italštině závisí na první hlásce následujícího slova (viz kap. 2.1 a 3.1). Morfologicky se dá člen charakterizovat jako ohebný slovní druh, který (v italštině a v němčině) podléhá deklinaci dle několika proměnných (viz kap. 2 a 3). Z hlediska syntaxe uvozuje člen nominální syntagma (viz tab. 2) a užití členu má vliv na rozlišení nové a známé informace (aktuální členění větné) – nová informace bývá spojována s užitím neurčitého členu, známá pak s užitím členu určitého (viz kap. 2.2) – a z hlediska pragmatiky může člen vyjadřovat epistemickou modalitu (viz kap. 3.1). Z těchto základních charakteristik lze usuzovat, že problematika členu propojuje všechny úrovně jazyka a pro pochopení jeho užití je nutno vnímat člen v kontextu celého jazykového systému. Navíc ne každý jazyk disponuje tímto slovním druhem (jako např. čeština). Jak je neexistence této jazykové kategorie řešena v českém jazyce, popisuje kapitola 6.

Je třeba uvést poznámku, že termín určenosti (resp. neurčenosti) se vztahuje i na textovou lingvistiku. „*Specifická kvalita nepřipravených mluvených textů*“⁵ bývá označována jako „vágnost textu“. Vágnost lze vztáhnout na koncept modality vyjadřované pomocí gramatických prostředků (budoucí čas, kondicionál), lexikálních prostředků (modální slovesa, epistemické částice) a slovotvorných prostředků (zájmena tvořená sufixy *-si*, *-koli*). Mezi hlavní prostředky vágnosti v nepřipraveném českém mluveném projevu patří: neurčitá zájmena a příslovce (*někde*, *někdo*), zájmeno *ten*, pseudoukazovací zájmena

---

⁵ Jana Hoffmannová (2017): NEURČITOST TEXTU. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), Dostupné z: CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. [online] <https://www.czechency.org/slovník/NEURČITOST TEXTU> [2018-04-29].

(*takovej*), výplňkové výrazy (*jako, teda, prostě, vlastně*), významově chudé částice (*no, jo*); hezitační zvuky, dlouhé pauzy; anakoluty, výpustky, vsuvky, parcelace aj.⁶

---

⁶ Jana Hoffmannová (2017): NEURČITOST TEXTU. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), Dostupné z: CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. [online] <https://www.czechency.org/slovník/NEURČITOST TEXTU> [2018-04-29].

2 Člen určitý v italštině a němčině

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, člen určitý zastává funkci determinátoru nominálního syntagmatu a usouvztažňuje denotát s mluvčím a posluchačem na základě předchozí zkušenosti.

2.1 Člen určitý v italštině

Z hlediska morfologického lze v italštině člen určitý (articolo determinativo) definovat pomocí dvou proměnných – rodu a čísla. Rozlišujeme mezi rodem mužským a ženským a mezi číslem jednotným (singulárem) a množným (plurálem).

Tvar členu v italštině je závislý i na fonologické charakteristice substantiva a to konkrétně na jeho počáteční hlásce. Paradigma tvarů určitého členu lze shrnout do následující tabulky (Tab. 3).

		singulár	plurál
mužský rod	souhláska	<i>il</i>	<i>i</i>
	s + souhláska; z	<i>lo</i>	<i>li</i>
	samohláska	<i>l'</i>	
ženský rod	souhláska	<i>la</i>	<i>le</i>
	samohláska	<i>l'</i>	

Tab. 3 Tvary členu určitého v italštině

Začíná-li podstatné jméno mužského rodu na souhlásku, pak se užívá v singuláru určitého členu *il* a v plurálu členu *i*. V případě, že podstatné jméno začíná na tzv. nečisté *s* (*s* + další souhláska) nebo *z*, užívá se v singuláru členu *lo* a v plurálu *gli*. Poslední variantou jsou podstatná jména začínající na samohlásku, jímž předchází v jednotném čísle elidovaný člen *l'* a v množném čísle *gli*.

Obdobně variuje tvar určitého členu v ženském rodě. Začíná-li podstatné jméno na souhlásku, tvar určitého členu v jednotném čísle je *la*, začíná-li na samohlásku, použijeme elidované varianty *l'*. V množném čísle má určitý člen v ženském rodě tvar *le*.

Nabízím přehled užití určitého členu u obecných jmen uvedený ve vybraných italských gramatikách používaných při studiu italského jazyka na středních a vysokých školách.

Hamplová: Mluvnice italštiny

V Mluvnici italštiny od Hamplové jsou uvedeny následující případy obligatorního užití určitého členu u jmen obecných⁷:

- u substantiv již dříve v textu uvedených nebo definovaných, známých ze situace nebo souvislosti (např. *Stamattina ho parlato con il direttore.*)
- u substantiv pojatých všeobecně jako druh nebo kategorie (např. *L'uomo è dotato di ragione.*)
- u substantiv označujících jedinečné jevy (např. *La Terra gira intorno al Sole.*)
- u abstraktních podstatných jmen (např. *La modestia è una gran virtù.*)
- u jmen látkových (např. *L'argento è meno apprezzato dell'oro.*)
- předchází-li podstatné jméno adjektivum přivlastňovací (např. *la mia borsa*)
- před substantivy označující části lidského těla (např. *Oggi mi fa male la testa.*)
- u názvů dní k označení pravidelného opakování (*Il direttore riceve il mercoledì.*)
- v časových určeních, udávání hodin, před číslovkou označující století, rok a před datem (např. *Sono le quattro; il XX secolo; nel 1861; il 20 settembre*)
- před tituly (např. *il signor Martini*)
- u substantiv rozvíjených adjektivy v superlativu relativním (např. *il compito meno faticoso*)
- v některých ustálených rčeních (např. *fare la spesa*).

Salvi/Vanelli: Nuova grammatica italiana

Salvi a Vanelli hovoří o členech ve své gramatice jako o determinátorech (společně s ukazovacími zájmeny, kvantifikátory a tázacími zájmeny).⁸

---

⁷ HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny: Grammatica italiana*. Praha: LEDA, 2004, s. 45–47

⁸ SALVI, Giampaolo a Laura VANELLI. *Nuova grammatica italiana*. Bologna: Mulino, 2004, s. 133

Člen určitý se používá tehdy, když mluvčí předpokládá, že recipient je schopen identifikovat objekt, jenž je specifikován daným členem.⁹ K identifikaci objektu přitom dochází různými způsoby¹⁰:

- prostřednictvím jazykového kontextu (riferimento endoforico), pokud odkazujeme na objekt v textu dříve zmíněný (anafora)
např. *Stavo aspettando uno studente. Quando lo studente è arrivato...*
- prostřednictvím mimojazykového kontextu (riferimento esoforico)
  - a) pokud nominální syntagma označuje nějakou skupinu (v singuláru či plurálu)
např. *Il gatto vive in casa./I gatti vivono in casa.*
  - b) pokud je nominální syntagma identifikováno paralingvistickými prostředky
(např. *Dammi la sedia!*)
  - c) pokud nominální syntagma označuje
    - ci) sdílené znalosti (např. *Il Presidente ha avuto un incidente.*)
    - cii) nezpochybnitelné vlastnictví (např. *Mi fa male la schiena.*)
    - ciii) jedinečného referenta (např. *Il sole tramonta alle 7.*).

Renzi: Grande grammatica italiana di consultazione

Grande grammatica italiana di consultazione uvádí, že určitý a neurčitý člen doprovází často podstatné jméno a jeho modifikátory v nominálním syntagmatu, přičemž v něm zaujímá první syntaktickou pozici (např. *il nostro bel cane*)¹¹.

Gramatika rozlišuje z hlediska sémantiky základní tři typy nominálního syntagmatu¹² a doprovází je členy dle následujícího schématu (Tab. 4):

---

⁹ SALVI, Giampaolo a Laura VANELLI. *Nuova grammatica italiana*. Bologna: Mulino, 2004, s. 140

¹⁰ Tamtéž, s. 140–141

¹¹ RENZI, Lorenzo, ed. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Mulino, 1994, s. 357.

¹² Tamtéž, s. 364

nominální syntagma	singulár	plurál	příklady ¹³
a) určené	<i>il cane</i>	<i>i cani</i>	<i>È arrivato <u>il</u> Papa a Roma.</i>
b) neurčené specifické	<i>un cane</i>	<i>dei cani</i>	<i>È arrivato <u>un</u> nostro amico.</i>
c) neurčené nespécifické	<i>un cane</i>	<i>dei/0 cani</i>	<i>Se arrivasse <u>un</u> marziano...</i>

Tab 4. Druhy nominálních syntagmat

Rozdíl mezi výše zmíněnými typy syntagmat spočívá ve znalosti referenta v momentě výpovědi. V případě a) je referent znám jak mluvčímu tak recipientovi, v b) pouze mluvčímu a v c) není znám ani mluvčímu ani recipientovi.

Z toho vyplývá, že kategorie určenosti nominálního syntagmatu může souviset i s pragmatickou rovinou: Určitý člen se užívá v případě, pokud je obsah účastníkům komunikace již známý z předchozí zkušenosti¹⁴ (např. *Il naso di Carlo è lungo.*).

Jistě existuje vztah kompatibility mezi určitým syntagmatem a tématem, a neurčitým syntagmatem a rématem.¹⁵

Člen určitý se z obecného důvodu jedinečnosti referenta užívá i v mnohých časových určeních obsahujících základní číslovku (hodina, datum, rok, desetiletí, století), např. *il 10 giugno, gli anni Trenta, il Trecento*¹⁶.

V případě druhého a dalšího zmínění stejného referenta hovoříme o tzv. anaforickém užití určitého členu, které závisí na jazykovém kontextu (např. *Era stato annunciato l'arrivo di un nuovo inquilino. E oggi il nuovo inquilino è arrivato.*).¹⁷ Je třeba zmínit, že anaforické užití se týká i tzv. implicitní anaforické referenčnosti, kdy dochází k identifikaci na základě předchozího kontextu (např. *È stata premiata una scultura. L'autore ha ricevuto una somma.*).¹⁸

V dalších případech určenost závisí na mimojazykovém kontextu, tedy na předpokladu mluvčího, že posluchač sdílí jeho znalosti. Hovoříme tedy o určenosti podmíněné sdílenými znalostmi (např. *Prendiamo come arbitro l'avvocato.*).

¹³ RENZI, Lorenzo, ed. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Mulino, 1994, s. 366

¹⁴ Tamtéž, s. 366

¹⁵ Tamtéž, s. 367

¹⁶ Tamtéž, s. 368

¹⁷ Tamtéž, s. 383

¹⁸ Tamtéž, s. 384

Dále může mít určitý člen i funkci kataforickou v případě, že k identifikaci referenta dochází prostřednictvím následující vztahné věty, předložkového syntagmatu aj. (např. *Sai che è stato chiuso il bar che è all'angolo di via Cavour?*)¹⁹.

Zvláštním případem sdílených znalostí je nominální syntagma označující neodcizitelné (např. *Mi fa male la testa.*) a odcizitelné (např. *Abbiamo perso le valigie.*) vlastnictví.²⁰

Automaticky užíváme určitý člen také v nominálních syntagmatech, která označují jedinečného referenta (např. *il sole, la luna*), a před podstatnými jmény označujícími třídu či skupinu (např. *Il leone è feroce.*)²¹.

Serianni: Grammatica italiana

Dle Serianniho se funkce členu určitého blíží funkci zájmena ukazovacího, což je dáno především historickým vývojem tohoto slovního druhu (např. *le [= quelle] città che ho visitato*).²² Dodává, že v některých případech může mít určitý člen také funkci distributivní (např. *il sabato [= ogni sabato] va dalla nonna*).²³

Autor této gramatiky komentuje užití členu ze sémantického hlediska. V následujících případech se užívá členu určitého:

- před přivlastňovacím zájmenem (např. *la mia casa*).²⁴
- před substantivy označující členy rodiny s přivlastňovacím zájmenem²⁵
  - a) v plurálu (např. *le nostre madri*)
  - b) se zájmenem *loro* (např. *il loro fratello*)
  - c) v singuláru citově zabarvených forem (např. *E il tuo babbo e la tua mamma sono sempre vivi?*) – v hovorové řeči mimo Toskánsko i nulový člen
  - d) v singuláru alterovaných forem (např. *la mia sorellina*)
  - e) v singuláru před *patrigno, matrigna, figliastro, figliastra* (např. *il mio patrigno*)

---

¹⁹ RENZI, Lorenzo, ed. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Mulino, 1994, s. 385

²⁰ Tamtéž, s. 386

²¹ Tamtéž, s. 387

²² SERIANNI, Luca. a Alberto. CASTELVECCHI. *Grammatica italiana: italiano comune e lingua letteraria, suoni, forme, costrutti*. Torino: UTET, 1988, s. 145

²³ Tamtéž, s. 145

²⁴ Tamtéž, s. 153

²⁵ Tamtéž, s. 153

- před časovými údaji²⁶
  - a) před označením roku (např. *il 1720*; *nel 1988*)
  - b) před daty (např. *il 20 settembre 1870*)
  - c) před označením hodiny (např. *È l'una.*).

2.2 Člen určitý v němčině

Na rozdíl od italštiny je tvar určitého členu (bestimmter Artikel) v němčině určen třemi morfologickými kategoriemi – rodem, číslem a pádem. Němčina rozlišuje trojí rod, a sice mužský, ženský a střední. Rozlišení mezi jednotným a množným číslem odpovídá italskému systému. Určitý člen v němčině slouží také mimo jiné k diferenciaci pádu (nominativ, akuzativ, dativ, genitiv). Kombinací všech proměnných dojdeme ke konkrétnímu tvaru určitého členu, jak demonstruje níže uvedené schéma (Tab. 5).

	singulár			plurál
	mužský rod	ženský rod	střední rod	
nominativ	<i>der</i>	<i>die</i>	<i>das</i>	<i>die</i>
akuzativ	<i>den</i>	<i>die</i>	<i>das</i>	<i>die</i>
dativ	<i>dem</i>	<i>der</i>	<i>dem</i>	<i>den</i>
genitiv	<i>des</i>	<i>der</i>	<i>des</i>	<i>der</i>

Tab. 5 Tvary členu určitého v němčině

V gramatikách užívaných na středních školách učiteli a studenty je problematika užití členu shrnuta v poměrně širokém rozsahu s odkazy na všechny roviny jazyka – fonetika, morfologie, syntax, pragmatika.

Helbig/Buscha: Deutsche Grammatik

Jak uvádí gramatika Helbiga a Buschy, určitý člen signalizuje identifikaci objektů mimojazykové reality. K identifikaci přitom dochází různými způsoby: individualizací, skrz situační kontext, jazykovým kontextem nebo generalizací.²⁷

²⁶ SERIANNI, Luca. a Alberto CASTELVECCHI. *Grammatica italiana: italiano comune e lingua letteraria, suoni, forme, costrutti*. Torino: UTET, 1988, s. 155

Prvním způsobem, kterým dochází k individualizaci, je prostřednictvím situačního kontextu. Helbig/Buscha uvádí, že ačkoliv tato podstatná jména označují objekty, jež nejsou jedinečné, jsou zastřešeny společným vnímáním a představami. Gramatika vyjmenovává následující případy užití určitého členu²⁸:

- před abstraktními podstatnými jmény, jež nejsou schopna tvořit plurál (např. *Er kämpft für die Gerechtigkeit.*) – připouští i užití nulového členu
- před časovými údaji, jež nejsou schopny tvořit plurál (např. *Der Frühling beginnt im März.*)
- před podstatnými jmény, která označují objekty mimojazykové reality, jež jsou jednoznačně identifikovatelná emitentem i recipientem (např. *Ein Mann kommt in eine Dorfgaststätte und ruft: „Die Kirche brennt.“*)
- před označením skupin osob, které jsou pro účastníky komunikace identické (např. *Die Bevölkerung wurde zu einer Spende aufgerufen.*).

Druhým způsobem identifikace je prostřednictvím jazykového kontextu. Některé kontextuální, syntaktické, morfologické nebo intonační prostředky identifikují objekt pro účastníky komunikace. V následujících případech je proto nutné užití členu určitého²⁹:

- před podstatným jménem, které označuje již dříve zmíněný objekt v kontextu (např. *Dort steht ein Haus. Das Haus gehört meinem Freund.*)
- před podstatným jménem, které označuje objekt, jež je blíže specifikovaný atributem (např. *Das Geld, das er ihm geliehen hat, ist schon aufgebraucht.*)
- před podstatným jménem, které je specifikováno superlativem nebo řadovou číslovkou (např. *Goethe ist der bedeutendste Dichter der deutschen Klassik. Das war das dritte Flugzeugunglück in dieser Woche.*)
- před podstatným jménem, které je intonačně zdůrazněno (např. *Sein Sieg war das Ereignis dieses Winters.*).

---

²⁷ HELBIG, Gerhard. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, München: Langenscheidt, 2013, s. 329

²⁸ Tamtéž, s. 332–333

²⁹ Tamtéž, s. 334–335

Posledním způsobem, kterým dochází k identifikaci, je prostřednictvím generalizace, přičemž podstatné jméno označuje objekt, jež zastupuje určitou skupinu objektů (např. *Das Auto ist ein Verkehrsmittel.*).

Duden: Die Grammatik

V gramatice Duden je komentována pevná syntaktická pozice členu v rámci nominálního syntagmatu dle níže uvedeného schématu v tabulce (Tab. 6)³⁰. Z morfologického hlediska se člen shoduje s podstatným jménem v rodu, čísle a pádu.

člen	přívlastek shodný	podstatné jméno	ostatní atributy
------	-------------------	-----------------	------------------

Tab. 6 Syntaktické pozice nominální fráze

Určitý člen označuje podstatné jméno v nominální frázi jako identifikovaný nebo určitý objekt, přičemž k identifikaci dochází následujícími způsoby³¹:

- podstatné jméno označuje objekt nebo osobu v textu již dříve zmíněnou, tzv. anaforické užití členu (např. *Gestern versammelten sich vor dem Rathaus sechzig Bürgerinnen und Bürger. Die Protestierenden verlangten eine Aussprache mit dem Bürgermeister.*)
- prostřednictvím atributu, který následuje nejčastěji ve formě vedlejší věty vztažné, tzv. kataforické užití členu (např. *Auf dem Tisch stapelten sich die Hefte, die ich behalten wollte.*)
- pokud je objekt nebo osoba, jež představuje podstatné jméno, známá účastníkům komunikace (např. *Der Bundeskanzler hat mit dem amerikanischen Präsidenten gesprochen.*).

Dále Duden rozlišuje tzv. volné a vázané užití určitého členu. První z nich závisí na souvislostech a kontextu užití podstatného jména, druhý z nich (pro tuto práci méně

³⁰ DUDEN, Konrad: Duden, Band 4: *Die Grammatik*, 8. Auflage, Mannheim / Leipzig / Wien / Zürich: Dudenverlag, 2009, s. 250

³¹ Tamtéž, s. 291–292

relevantní) se týká především ustálených vazeb a vlastních jmen. Volné užití určitého členu se řídí následujícími pravidly³²:

- pokud byl objekt v textu již dříve zmíněn (Vorerwähnung), je považován za identifikovaný (např. *Peter hat ein Auto bestellt. Er hat das Auto nun bekommen.*) pozn. Obdobným případem je implicitní zmínění v textu. (např. *Wir sahen ein Haus. Der Schornstein rauchte.*).
- dříve zmíněná informace (Vorinformation), která umožňuje účastníkům komunikace ztotožnit se se zmíněným objektem (např. *Hat Peter den Eingriff gut überstanden?*)
- specifikování objektu atributem ve formě superlativu, genitivního atributu nebo vztahné vedlejší věty, tzv. kataforické užití (např. *Endlich kam der Tag, auf den er sich so lange gefreut hatte.*)
- věčná jedinečnost objektu (např. *Der Papst besucht Deutschland.*)
- generalizace v singuláru i v plurálu (např. *Die Katze benötigt verschiedene Kletter, Versteck- und Aussichtsplätze. Die Katzen brauchen verschiedenes Futter.*).

V následujících případech se jedná o vázané užití určitého členu³³:

- v některých verbonominálních konstrukcích (např. *zum Abschluss bringen/kommen*)
- v některých ustálených vazbách (např. *die Katze im Sack kaufen*)

Nelze opomenout i hledisko textové lingvistiky. Členy jsou důležitým jazykovým prostředkem, doprovázející podstatné jméno, jenž zajišťuje kohezi textu. Funkční slova vytváří vztahy mezi obsahy (tzv. fora). Rozlišujeme základní dva směry fory. Pokud se funkční slovo vztahuje na již dříve zmíněný obsah v textu, hovoříme o tzv. anaforickém odkazování. Anaforická funkce členu odpovídá v terminologii funkčního větného členění tematické části. Pokud funkční slovo odkazuje na obsahy v textu následující, jedná se o tzv. kataforické odkazování, které je typické pro rematické části.

---

³² DUDEN, Konrad: *Duden, Band 4: Die Grammatik*, 8. Auflage, Mannheim / Leipzig / Wien / Zürich: Dudenverlag, 2009, s. 293-297

³³ Tamtéž, s. 297-298

Pokud pisatel v textu použije určitý člen, předpokládá, že čtenář bez problému stanoví označovaný vztah k obsahu. Určitý člen zpravidla odkazuje v textu anaforicky na již dříve zmíněný předmět komunikace. Určenost se předpokládá i v případech, kdy obsah není explicitně uveden v textu. Jedná se o situace, které vyplývají z textu nebo všeobecně známá fakta. Naproti tomu má neurčitý člen zpravidla kataforickou funkci. Užívá se především k uvedení nových obsahů komunikace. (např. *Eine ungewöhnliche Aufgabe musste gestern die Wasserschutzpolizei erfüllen.*)³⁴

2.3 Člen předložkový v italštině a jeho německý ekvivalent

Pro úplnost je třeba zmínit i existenci členu předložkového (*preposizione articolata*) v italštině. Pokud se v textu setká předložka *a*, *da*, *di*, *in*, *su* se členem určitým, splynou v jeden tvar. Dochází při tom k některým hláskovým transformacím: a) zdvojení alveolární laterály b) u předložek *di* a *in* dochází k dalším fonologickým změnám.³⁵ Tvarosloví předložkového členu dokumentuje následující tabulka (Tab. 7)³⁶:

	il	lo	i	gli	l'	la	le
a	<i>al</i>	<i>allo</i>	<i>ai</i>	<i>agli</i>	<i>all'</i>	<i>alla</i>	<i>alle</i>
da	<i>dal</i>	<i>dallo</i>	<i>dai</i>	<i>dagli</i>	<i>dall'</i>	<i>dalla</i>	<i>dalle</i>
di	<i>del</i>	<i>dello</i>	<i>dei</i>	<i>degli</i>	<i>dell'</i>	<i>della</i>	<i>delle</i>
in	<i>nel</i>	<i>nello</i>	<i>nei</i>	<i>negli</i>	<i>nell'</i>	<i>nella</i>	<i>nelle</i>
su	<i>sul</i>	<i>sullo</i>	<i>sui</i>	<i>sugli</i>	<i>sull'</i>	<i>sulla</i>	<i>sulle</i>

Tab. 7 Tvary předložkového členu v italštině

V němčině lze pozorovat obdobný jev, i když je nazýván jinými termíny. Jedná se o takzvané stažené tvary předložky se členem (v němčině: *Verschmelzungsformen*, *Verschleifungsformen*, *Kontraktionsformen*, *schwache Formen* či *Präposition-Enklise*).

³⁴ DUDEN, Konrad: *Duden, Band 4: Die Grammatik*, 8. Auflage, Mannheim / Leipzig / Wien / Zürich: Dudenverlag, 2009, s. 1103–1104

³⁵ HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny: Grammatica italiana*. Praha: LEDA, 2004, s. 44

³⁶ srov. tamtéž, s. 44

Na rozdíl od italštiny, kde ke splynutí předložky se členem dochází automaticky, v němčině existují pevně daná pravidla, kdy tento jev nastane. V textu od Sieradzové a Bordagové nalezneme přehledné shrnutí této problematiky.³⁷

Především je nezbytné, aby byla splněna fonologická podmínka nepřízvučnosti určitého členu. Dále hraje roli tvar určitého členu, frekvence užití předložky a sémanticko-pragmatické podmínky.

Obligatorní splynutí předložky se členem nastává za těchto podmínek:

- u predikativně a adverbialně užitých adjektiv v superlativu (např. *am besten*)
- před substantivizovanými infinitivy a adjektivy (např. *beim Essen*)
- před časovými údaji, které neoznačují přesný časový bod (např. *im Herbst*)
- před abstrakty a látkovými jmény (např. *im Vertrauten sagen, im Sand liegen*)
- před vlastními jmény a jmény označujícími jedinečné jevy (např. *im Schwarzwald*)
- v ustálených spojeních, verbonominálních vazbách a idiomech (např. *ums Leben kommen*)
- v případě generického užití substantiv označujících skupinu (např. *die Entwicklung vom Wolf zum Hund*)
- u substantiv označujících konkrétní předmět, jež je známý jak mluvčímu, tak recipientovi (např. *Sie geht zum Arzt.*)

V následujících případech se pak obligatorně užívá plné formy:

- při deiktickém užití členu (např. *Gerade an dem Montag war ich nicht zu Hause, obwohl ich montags sonst immer zu Hause bin.*)
- u konkrétních jednotlivých předmětů, které jsou kataforicky nebo anaforicky identifikované (např. *Sie geht zu dem Zahnarzt, der ihr gestern empfohlen wurde.*)

---

³⁷ SIERADZ, Magdalena a DENISA BORDAG: *Zum Gebrauch von Verschmelzungen aus Präposition und bestimmten Artikel bei Deutschlernenden und Muttersprachlern. Eine empirische Untersuchung.* In: *Deutsch als Fremdsprache* 1/2014, s. 11-18

3 Člen neurčitý v italštině a němčině

Neurčitý člen uvozuje nominální frázi označující předmět nebo jev, jež je blíže nespecifikovaný.

3.1 Člen neurčitý v italštině

Tvar neurčitého členu v italštině (Tab. 8) je určen stejnými parametry jako člen určitý (viz kap. 2.1). V mužském rodě se používá základní tvar „*un*“ před samohláskou a souhláskou. Výjimku tvoří podstatná jména, která začínají na nečisté *s* (*s* + souhláska) či *z*, před kterými se užívá tvar „*uno*“. Obdobně v ženském rodě užíváme před podstatnými jmény začínající na souhlásku základní tvar „*una*“, před samohláskou pak elidovaný tvar „*un*‘“. Tvary množného čísla neurčitého členu chybí, a proto se používá buď člen nulový (viz kap. 4.2), nebo člen dělivý (viz kap. 5).

		singulár
mužský rod	souhláska	<i>un</i>
	s + souhláska; z	<i>uno</i>
	samohláska	<i>un</i>
ženský rod	souhláska	<i>una</i>
	samohláska	<i>un</i> ‘

Tab. 8 Tvary neurčitého členu v italštině

Italské gramatiky komentují užití neurčitého členu v konfrontaci s užitím členu určitého, čímž zastřešují dichotomii tohoto slovního druhu a zároveň naznačují jistou nestálost u některých typů užití.

Hamplová: Mluvnice italštiny

Hamplová uvádí ve své Mluvnici italštiny následující případy, ve kterých je nutno užít neurčitého členu u jmen obecných³⁸:

---

³⁸ HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny: Grammatica italiana*. Praha: LEDA, 2004, s. 56

- před substantivy dosud neznámými z kontextu či situace anebo blíže neurčenými (např. *È andato da uno specialista di malattie di cuore.*)
- u substantiv chápaných jako třída, kategorie, druh (např. *Un cittadino deve rispettare le leggi.*) – alternace se členem určitým
- u substantiv ke zdůraznění některé jejich vlastnosti doprovázených přívlastkem nebo přívlastkovou větou (např. *L'Italia è una penisola che ha la forma di uno stivale.*)
- v doplňku rozvitým přívlastkem (např. *Michele è uno studente di architettura.*)
- před adjektivy namísto vynechaného podstatného jména (např. *Ha scelto due rose rosse e una bianca.*)
- před číslovkami k označení neurčitého počtu (např. *un cinquanta chilometri*)

Salvi/Vanelli: Nuova grammatica italiana

Salvi a Vanelli popisují člen neurčitý jako element, který uvozuje nominální syntagma označující objekt komunikace, u něhož se nevyžaduje předchozí znalost ze strany recipienta. Nominální syntagma s neurčitým členem tedy označuje člena nějaké skupiny či třídy (např. *Ieri è venuto a cercarti uno studente.*) Zvláštním užitím neurčitého členu je v případě vět typu „*Un bambino educato non mette i gomiti sul tavolo.*“, kde užití členu neurčitého odpovídá užití členu určitého s tím rozdílem, že zde pomocí členu neurčitého označujeme jedno neurčité dítě ze skupiny. Důkazem může být nahrazení neurčitého členu neurčitým zájmenem (např. *qualunque/qualsiasi*).³⁹

Renzi: Grande grammatica italiana di consultazione

Jak bylo výše zmíněno, je třeba rozlišovat ze sémantického hlediska dva typy neurčenosti – specifickou (např. *Ho scritto una letteraccia a un inquilino che ci disturba sempre.*⁴⁰) a nespecifickou (např. *Non ha ancora trovato un inquilino per affittargli l'appartamento.*⁴¹). Mnoho aspektů je však společných, proto budou představeny současně.

Neurčitý člen doprovází nominální syntagmata, která nejsou identifikovaná nebo všeobecně známá, a proto se v textu většinou vyskytuje u syntagmat zmíněných v textu

³⁹ SALVI, Giampaolo a Laura VANELLI. *Nuova grammatica italiana*. Bologna: Mulino, 2004, s. 143–144

⁴⁰ RENZI, Lorenzo, ed. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Mulino, 1994, s. 370

⁴¹ Tamtéž, s. 371

poprvé. Při dalším zmínění se užívá člen určitý, neboť daný předmět již nabyl určenosti. (např. *Era stato annunciato l'arrivo di un nuovo inquilino. E oggi il nuovo inquilino è arrivato.*) I při první zmínce může být užit člen určitý, za předpokladu, že nominální syntagma koresponduje s předchozími znalostmi účastníků komunikace (např. *Era stato annunciato l'arrivo del nuovo inquilino.*)⁴²

U abstraktních podstatných jmen se užívá neurčitý člen pouze v případě, že je abstraktní podstatné jméno doprovázeno přívlastkem (např. *Dopo quell'anno, nella regione regnò una pace stabile. Era un uomo di una grande bontà.*)⁴³

Ve výjimečných případech se setkáme se situací, kdy je objekt komunikace znám recipientovi, nikoliv však mluvčímu. I v takovém případě užíváme neurčitý člen (např. *Mi hanno detto che lei ha trovato una pipa.*)⁴⁴

Nominální syntagma uvedené neurčitým členem může být interpretováno jako označení nějaké třídy či skupiny předmětů stejných vlastností. Hovoříme o takzvaném generickém užití neurčitého členu. V tomto případě není výjimečné se setkat s konkurencí určitého členu. Neurčitý člen volíme v případě deontického (nebo epistemického) významu. (např. *Una barzaletta fa ridere.*)⁴⁵

Serianni: Grammatica italiana

Na rozdíl od určitého členu chybí u členu neurčitého forma množného čísla. Absence těchto tvarů může být ve většině případů vyřešena užitím členu nulového či dělivého nebo neurčitého zájmena *alcuni* (např. *ho sentito 0/dei/alcuni rumori*).⁴⁶

Dále Serianni uvádí několikero užití neurčitého členu:

- pronominální funkce ve spojení s adjektivem (např. *Restituisco la tessera vecchia e ne prendo una nuova.*)
- ve významu přibližného čísla ve spojení s číslovkou (např. *un trenta chilometri*)
- v případě výpustky věty s konsekutivním významem (např. *Ho una fame [che non ne posso più].*)

---

⁴² RENZI, Lorenzo, ed. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Mulino, 1994, s. 368–369

⁴³ Tamtéž, s. 370

⁴⁴ Tamtéž, s. 372

⁴⁵ Tamtéž, s. 372

⁴⁶ SERIANNI, Luca. a Alberto. CASTELVECCHI. *Grammatica italiana: italiano comune e lingua letteraria, suoni, forme, costrutti*. Torino: UTET, 1988, s. 155–156

3.2 Člen neurčitý v němčině

Tvary neurčitého členu v němčině se řídí stejnými parametry jako u členu určitého (viz kap. 2.2). Přehled paradigmatu lze zhlédnout v níže uvedené tabulce (Tab. 9). Tvary množného čísla neurčitého členu chybí, a proto bývá v plurálu zpravidla nahrazen členem nulovým.

	singulár		
	mužský rod	ženský rod	střední rod
nominativ	<i>ein</i>	<i>eine</i>	<i>ein</i>
akuzativ	<i>einen</i>	<i>eine</i>	<i>ein</i>
dativ	<i>einem</i>	<i>einer</i>	<i>einem</i>
genitiv	<i>eines</i>	<i>einer</i>	<i>eines</i>

Tab. 9 Tvary neurčitého členu v němčině

Helbig/Buscha: Deutsche Grammatik

Neurčitý člen signalizuje neurčenost označovaných objektů reality, která může být realizována několika způsoby. Neurčitý člen označuje objekt reality jako jeden z objektů skupiny, skupinu nebo zástupce skupiny.⁴⁷

V případech, že podstatné jméno označuje část reality jako objekt skupiny, užívá se členu neurčitého v následujících případech⁴⁸:

- před podstatným jménem, které je zmíněno v kontextu poprvé a představuje z pragmatického hlediska novou informaci (např. *Dort steht ein Mann. Der Mann trägt Arbeitskleidung.*)
- před podstatným jménem, které již sice bylo v kontextu zmíněno, ale není blíže popsáno. (např. *Wir suchten lange nach einem Grund für sein Verhalten.*)
- před podstatným jménem místo určitého členu pro zdůraznění objektu (např. *Eine erfolgreiche Realisierung des Projekts erfordert die Mitarbeit aller.*)

⁴⁷ HELBIG, Gerhard. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, München: Langenscheidt, 2013, s. 336

⁴⁸ Tamtéž, s. 336–337

- před podstatným jménem, jež je specifikováno atributem jako člen skupiny, bez atributu však stojí s určitým či nulovým členem (např. *Er führt ein angenehmes Leben.*)

Dalším případem, kdy je povinné užití neurčitého členu, je označení objektu jako třídy (např. *Das Auto ist ein Verkehrsmittel.*) a také tehdy, pokud objekt představuje zástupce třídy (např. *Ein Haus kostet viel Geld.*)⁴⁹

Duden: Die Grammatik

Gramatika Duden uvádí (podobně jako u určitého členu) volné a vázané užití. Volné užití členu je ovlivněno kontextuálně. Musí být při tom splněny následující tři podmínky: (1) podstatné jméno je v singuláru, (2) je počítatelné (3) neexistuje žádný významový důvod pro volbu jiného členu. (např. *Familie Müller hat eine schwarze Katze.*)

Ve vázaném užití chybí možnost volby. Dochází k němu v některých verbonominálních frázích (např. *eine Entwicklung nehmen*), v některých ustálených spojeních (např. *aus einer Mücke einen Elefanten machen*) nebo v některých příslovích (např. *Ein Unglück kommt selten allein.*)⁵⁰

---

⁴⁹ HELBIG, Gerhard. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, München: Langenscheidt, 2013, s. 337

⁵⁰ DUDEN, Konrad: *Duden, Band 4: Die Grammatik*, 8. Auflage, Mannheim / Leipzig / Wien / Zürich: Dudenverlag, 2009, s. 330–331

4 Člen nulový v italštině a němčině

V případě, že se podstatné jméno vyskytuje bez členu, hovoříme o členu nulovém. K terminologické otázce je třeba dodat, že část zkoumaných gramatik hovoří o členu nulovém, část zmiňuje absenci členu určitého resp. neurčitého. Pro přehlednost práce volím jednotné označení „nulový člen“ pro všechny výše uvedené typy.

4.1 Člen nulový v italštině

Italské gramatiky popisují užití členu nulového v rozsáhlé míře. V některých případech můžeme pozorovat i konkurenci nulového členu se členem dělivým, jak je uvedeno v seznamech (viz níže).

Hamplová: Mluvnice italštiny

Gramatika Sylvy Hamplové uvádí užití členu nulového v následujících případech⁵¹:

- u substantiv ve vokativu (např. *Arrivederci, 0 signorina.*)
- před adjektivy ukazovacími, tázacími, zvolacími a některými neurčitými (např. *0 questo giardino, per 0 quale motivo, 0 quanta gente, 0 ogni giorno*)
- v nápisech a označeních (např. *0 Facoltà di 0 Lettere e 0 Filosofia, 0 Arrivi, 0 Uscita*)
- u názvů měsíců a dní (např. *Oggi è 0 sabato.*)
- před tituly a osloveními (např. *0 suor Maria*)
- v telegrafickém stylu (např. *Vendo 0 casa zona centrale.*)
- v řadě ustálených vazeb (např. *aver 0 fame*)
- u substantiv látkových uvedených předložkami *di* nebo *in* (např. *un vestito di 0 seta, statue di 0 bronzo*)
- u druhého substantiva ve víceslovných pojmenováních (např. *il mal di 0 gola*)
- po předložce *da* vyjadřující účel (např. *la sala da 0 pranzo*), způsob (např. *fare da 0 guida*) nebo časové učení (např. *da 0 ragazzo*)
- ve vazbách *con* + abstraktní podstatné jméno odpovídajících způsobovým adverbiím (např. *con 0 allegria*)

---

⁵¹ HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny: Grammatica italiana*. Praha: LEDA, 2004., s. 50–53

- po výrazech označujících množství, míru nebo váhu (např. *una decina di 0 persone*)
- u substantiv v plurálu blíže neurčených (např. *I dialetti sono difficilmente comprensibili per 0 stranieri.*)

Salvi/Vanelli: Nuova grammatica italiana

V následujících případech se nominální syntagmata vyskytují bez členu, čili se členem nulovým⁵²:

- nominální syntagma užitého v apelativu nebo vokativu (např. *0 Signore!*)
- nominální syntagma ve funkci predikativního komplementu nebo apozice (např. *Carlo è 0 ingegnere. Carlo, 0 ingegnere del Comune...*)
- ve zvoláních (např. *0 Fuoco! 0 Gol! 0 Aiuto!*)
- pokud se nominální syntagma vyskytuje uprostřed předložkového syntagmatu (např. *con 0 gentilezza, scarpe da 0 tennis, in 0 treno, a 0 casa*)
- v idiomatických spojeních ve spojení se slovesy *avere, fare, dare, prendere, cambiare* atd. (např. *aver 0 fame, far 0 paura*)
- před podstatnými jmény hromadnými a nepočítatelnými v plurálu (např. *Vuoi 0 pane?*) – konkurence s členem dělivým

Renzi: Grande grammatica italiana di consultazione

Grande grammatica italiana di consultazione uvádí užití členu nulového v následujících situacích⁵³:

- označení věku, míry a váhy (např. *avere 0 vent'anni, pesa 0 cento chili*).
- v nominálních frázích neurčených nespecifikovaných v množném čísle v následujících třech případech⁵⁴:
  - a) v nominální frázi před subjektem stojícím za slovesem (např. *Ci sono ancora 0 giornali in edicola a quest'ora.*)
  - b) v nominální frázi před objektem (např. *Legge 0 giornali dalla mattina alla sera.*)
  - c) v předložkovém syntagmatu (např. *Non vorremmo dover ricorrere ad 0 amici.*)

⁵² SALVI, Giampaolo a Laura VANELLI. *Nuova grammatica italiana*. Bologna: Mulino, 2004, s. 145–146

⁵³ RENZI, Lorenzo, ed. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Mulino, 1994, s. 368

⁵⁴ Tamtéž, s. 374–376

- v jednotném čísle v konstituentech složených z vícera elementů v pozici před slovesem ve vyšším stylu (např. *Il Problema ben più acuto e di più difficile soluzione ha sollevato il collega Mistretta.*)⁵⁵
- v nominálních syntagmatech neurčených nespecifikovaných, jejichž hlavou je podstatné jméno hromadné, jak v syntaktické pozici subjektu (např. *Si è versato latte.*), tak objektu (např. *Compriamo pesce.*) za slovesem⁵⁶
- v negativních frázích v syntaktické pozici subjektu (např. *Non arrivava forestiero che non fosse subito accolto con calore.*) i objektu (např. *Non ho mai trovato scolaro più attento.*) – s konkurencí neurčitého členu, vyšší stylistická rovina⁵⁷
- v nominálním syntagmatu užitém ve vokativu (např. *Caro amico!*)⁵⁸
- v nápisech (např. *Vagone letto*)⁵⁹
- v některých predikativních nominálních syntagmatech jako např. v konstrukcích typu „nominální syntagma + spona + nominální syntagma“, pokud druhé nominální syntagma charakterizuje první z nich (např. *Giorgio è dottore.*)⁶⁰
- zvolání (např. *Attenzione! Aiuto! Fuoco!*)⁶¹
- v mnoha syntagmatech uvedených předložkou včetně idiomatických vyjádření, která pro rozsah práce nelze uvést v celém rozsahu⁶²

Serianni: Grammatica italiana

Serianni uvádí ve své gramatice následující případy, kdy je člen vynechán, resp. je užito nulového členu⁶³:

- v ústalených spojeních s adverbialním charakterem (např. *di corsa, in conclusione*)
- před substantivy, která jsou součástí verbonominálního predikátu (např. *aver sete, prender freddo*)

⁵⁵ RENZI, Lorenzo, ed. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Mulino, 1994, s. 376–377

⁵⁶ Tamtéž, s. 378–379

⁵⁷ Tamtéž, s. 382–383

⁵⁸ Tamtéž, s. 400

⁵⁹ Tamtéž, s. 401

⁶⁰ Tamtéž, s. 402

⁶¹ Tamtéž, s. 406

⁶² Srov. tamtéž, s. 407–423

⁶³ SERIANNI, Luca. a Alberto. CASTELVECCHI. *Grammatica italiana: italiano comune e lingua letteraria, suoni, forme, costrutti*. Torino: UTET, 1988, s. 157–159

- v syntagmatech tvořených předložkou *da* ve významu účelovém i časovém (např. *busta da l lettera; da l vecchio*)
- v některých příslovečných určeních místa uvozených předložkou *in* (např. *in l fabbrica; andare in l ufficio*)
- ve spojeních typu „*parlare l italiano*”
- v příslovečných určeních materiálu (např. *una moneta d'l argento*)
- v příslovích a rčeních (např. *finché c'è l vita c'è l speranza*)
- v názvech a nadpisech (např. *l Corriere della Sera; l Canto primo*)
- v inzerátech a telegrafickém stylu (např. *Vendo l tricamere l zona Sempione.*)
- ve výčtech (např. *Il loro amore è stato vero e proprio, pieno, reale: l senso, l brama, l soavi e l delicate fantasie, l estasi di breattitudine, l naguore, l abbandono, l perdizione.*)

4.2 Člen nulový v němčině

Helbig/Buscha: Deutsche Grammatik

Gramatika Helbiga a Buschy popisuje užití nulového členu u obecných jmen v následujících třech případech: (1) jako náhrada za neurčitý nebo určitý člen, (2) v daných sémantických skupinách a (3) v určitých syntaktických konstrukcích.

Užití nulového členu dochází v množném čísle jako náhrada za neurčitý člen, který stál před podstatným jménem v čísle jednotném z důvodu, že neexistuje forma neurčitého členu v plurálu (např. *Hat er l Brüder?*). Dále stojí nulový člen u označení skupiny v plurálu (např. *Autos sind wichtige l Verkehrsmittel.*)⁶⁴

Dále se nulový člen vyskytuje v následujících sémantických skupinách⁶⁵:

- před látkovými podstatnými jmény v singuláru, pokud označují neurčitý počet (např. *Er trinkt gern l Bier.*)
- před označením povolání, funkce, národnosti ve větách typu *nominativ + sein/werden + nominativ* (např. *Er wird l Arzt.*) nebo *nominativ + sloveso + als + nominativ* (např. *Sie arbeitet als l Verkäuferin.*)

⁶⁴ HELBIG, Gerhard. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, München: Langenscheidt, 2013, s. 339

⁶⁵ Tamtéž, s. 339–340

- před abstraktními podstatnými jmény, která označují obecnou vlastnost, stav nebo proces (např. *Er hatte 0 Geduld.*)
- před časovými údaji bez předložky s přívlastkem, před názvy dnů v týdnu i bez přívlastku (např. *Ein neuer Kurs beginnt 0 nächstes Frühjahr. Der Unterricht beginnt erst 0 Montag.*)

Nulový člen se používá i v těchto syntaktických konstrukcích⁶⁶:

- před abstraktními podstatnými jmény v akuzativu, která tvoří verbonominální vazbu (Funktionsverbgefüge) (např. *Er hat 0 Angst.*)
- před podstatnými jmény v akuzativu ve větách typu *nominativ + haben + akuzativ*, které mohou být nahrazeny větami typu *nominativ + sein + adjektivum* (např. *Er hat 0 Hunger.*)
- před podstatnými jmény, která jsou následována předložkovým přívlastkem nepřímým, který může být nahrazen adjektivem (např. *Das ist ein Problem von 0 großer Bedeutung.*)
- před podstatnými jmény v příslovečném určení s předložkou, které může být nahrazeno adverbem (např. *Er lachte vor 0 Freude.*)
- v příslovečném určení s předložkou, složeném z minulého participia a substantiva, které není schopné tvořit plurál, pokud je konstrukci možno opsat vedlejší větou (např. *Das Feuerwerk beginnt bei 0 eintretender Dunkelheit.*)
- v syntaktických konstrukcích z adjektiva (popř. minulého participia) a substantiva v genitivu, které mají status příslovečného učení a mohou být nahrazeny předložkovým syntagmatem uvedeným předložkou *mit* (např. *Er verließ 0 erhobenen Hauptes das Zimmer.*)
- před příslovečnými určeními místa uvedenými předložkou, pokud substantivum odpovídá objektu, jenž není identifikovaný ani neurčitý (např. *zu 0 Bett gehen*)
- v pevných syntaktických spojeních (např. *0 Ebbe und 0 Flut, von 0 Haus zu 0 Haus*)

---

⁶⁶ HELBIG, Gerhard. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, München: Langenscheidt, 2013, s. 340–344

- před některými podstatnými jmény označující časový údaj ve větách typu *es + sein/werden + nominativ* (např. *Es ist schon 0 Sommer.*)
- v pozdravech, osloveních, přáních a zvoláních (např. *0 Guten Tag! 0 Achtung!*)
- pokud je syntaktická pozice před podstatným jménem obsazena jiným členem (např. *Dort kommt 0 Karls Mutter. Er hat 0 viel Interessantes erzählt.*)
- před elativem (např. *Der Betrieb verfügt über 0 modernste Maschinen.*)

Duden: Die Grammatik

Gramatika Duden zmiňuje následující případy volného užití nulového členu⁶⁷:

- ve výčtech více substantiv (např. *Mit diesem Kabel verbinden Sie 0 Computer und 0 Drucker.*)
- v telegramovém stylu, nadpisech a legendách, tabulkách, seznámech, poznámkách a návodech (např. *0 Bundeskanzler besucht 0 japanischen Außenminister*)

Dále Duden jmenuje vázané užití nulového členu v určitých konstrukcích⁶⁸:

- u některých verbonominálních konstrukcí (např. *0 Auto fahren, in 0 Aussicht stellen*), v ustálených vazbách (např. *0 Öl ins 0 Feuer gießen*), ustálené dvojice slov (např. *an 0 Ort und 0 Stelle*) a v některých rčeních (např. *0 Steter Tropfen höhlt den Stein.*)
- některé předložkové vazby (především v kontextu dopravy) např. *ab 0 Hauptbahnhof, auf 0 Bahnsteig 10*
- mnohé pevné vazby ve formě příslovečného akuzativu a příslovečného genitivu (např. *0 nächsten Montag, Mitte 0 April*)
- časové údaje (např. *Der Erste Weltkrieg begann 0 1914. Ich warte schon seit 0 acht Uhr.*)

Další užití nulového členu je popsáno v kapitole o konstrukcích bez neurčitého členu⁶⁹:

---

⁶⁷ DUDEN, Konrad: *Duden, Band 4: Die Grammatik*, 8. Auflage, Mannheim / Leipzig / Wien / Zürich: Dudenverlag, 2009, s. 297

⁶⁸ Tamtéž, s. 298–299

⁶⁹ Tamtéž, s. 331–332

- v plurálu před podstatnými jmény, která v singuláru obsahovala neurčitý člen (např. *Dort steht eine Palme. Dort stehen 0 Plamen.*)
- u podstatných jmen nepočítatelných (např. *Otto braucht 0 Ruhe.*)
- u některých etablovaných skupin počítatelných jmen jako např. národnosti, původ, povolání, funkce, pohled na svět, náboženství, sociální status (např. *Er bleibt 0 Jungeselle.*) Částečně dochází k regionální variaci (např. *Er ist ein/0 Engländer.*)
- v konstrukcích s *als* (např. *Sie arbeitet als 0 Schlosserin.*)
- ve výčtech (např. *Sogar im Winter hatte er weder 0 Bett noch 0 Bettdecke.*)
- v telegramovém stylu, nadpisech, legendách, protokolech, poznámkách, listech a tabulkách (např. *0 Verhandlungen ohne 0 Ergebnis abgebrochen*)

5 Člen dělivý v italštině

Pro úplnost zařazuji do práce stručný přehled k členu dělivému, který se vyskytuje v italštině, nikoliv však v němčině. Jeho tvary odpovídají předložkovému členu s *di*, jak konkretizuje následující tabulka (Tab. 10):

	il	lo	i	gli	l'	la	le
di	<i>del</i>	<i>dello</i>	<i>dei</i>	<i>degli</i>	<i>dell'</i>	<i>della</i>	<i>delle</i>

Tab. 10 Přehled tvarosloví členu dělivého v italštině

Hamplová: Mluvnice italštiny

Z hlediska sémantiky lze členu neručenému přiřknout podobné vlastnosti, jaké má člen neurčitý. Hamplová shrnuje následující případy, kdy se před substantiva klade člen dělivý⁷⁰:

- v singuláru u substantiv látkových nebo hromadných k označování neurčité část nebo množství (např. *Le posso offrire del caffè?*)
- v singuláru u některých abstraktních substantiv (např. *avere dell'ingegno*)
- v plurálu u substantiv označujících počítatelné předměty k vyjádření neurčitého počtu (např. *Ho visto delle/0 belle camicie al mercato.*) – konkurence se členem nulovým

Renzi: Grande grammatica italiana di consultazione

V některých případech je možné v množném čísle užít místo členu nulového člen dělivý. Jedná se především o případy neurčeného nominálního syntagmatu před podstatnými jmény hromadnými a nepočítatelnými v plurálu (např. *Vuoi 0/del pane?*).⁷¹

⁷⁰ HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny: Grammatica italiana*. Praha: LEDA, 2004, s. 57–58

⁷¹ RENZI, Lorenzo, ed. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Mulino, 1994, s. 366

Serianni: Grammatica italiana

Jedna z funkcí dělivého členu je jakési suplování tvarů neurčitého členu v množném čísle, kdy dochází k fakultativní alternaci se členem nulovým. V jednotném čísle existuje však limitovaný počet možností, ve kterých je možno dělivý člen použít. Serianni připouští jeho užití před hromadnými substantivy označujícími neurčitou část (např. *del pane*). Dále je užití dělivého členu spíše ojedinělé u abstrakt. Naopak nepřipustný je dělivý člen před substantivy v singuláru, jež označují jednotlivý předmět, který je nedělitelný.⁷²

---

⁷² SERIANNI, Luca. a Alberto. CASTELVECCHI. *Grammatica italiana: italiano comune e lingua letteraria, suoni, forme, costrutti*. Torino: UTET, 1988, s. 159–160

6 Člen z pohledu českých rodilých mluvčích

Z komparatistického hlediska je třeba si uvědomit, že člen se nevyskytuje zdaleka ve všech gramatických systémech indoevropských jazyků. Například v češtině (a dalších slovanských jazycích) je kategorie určenosti a neurčenosti zajištěna jinými slovními druhy, především ukazovacími či neurčitými zájmeny. Tento fakt se dá vysvětlit z diachronního hlediska tím, že určitý člen v italštině se vyvinul z latinských ukazovacích zájmen *ille*, *illam*, *illud* a neurčitý člen z latinské číslovky *unum* a *unam* na základě hláskového vývoje a apokopy, resp. elize.⁷³

Problematikou členu v češtině se zabývá například Milan Souček, který tvrdí, že „[...] ukazovací zájmena napodobují v mluvených projevech člen v mnohem větší míře, jejich frekvence v pozici funkce gramatického členu je také mnohem vyšší, což může být známkou tendence vývoje určitého členu (a v případě výrazu *jeden* i neurčitého členu) [...]“⁷⁴

Lze tedy konstatovat, že se v češtině nedá hovořit o členu jako takovém, ale existují zde tendence paralelních forem napodobujících funkci určitého a neurčitého členu, které známe z jazyků jako je například italština.

6.1 Kontrastivní pohled

Jakým způsobem český jazyk řeší absenci členu, dokumentují srovnávací gramatiky. Vyjdeme-li ze Štíchova díla, je reference definována jako poukaz k předmětu komunikace. Určitý je „*každý jediný individuální předmět komunikace, jehož identita v dané komunikační situaci je mluvčímu známá*“⁷⁵. Užití členu v určitých syntagmatech pak schematicky demonstruje následující tabulka (tab. 11).

⁷³ BUKÁČEK, Josef. *Poznejte italštinu!: praktický průvodce jazykem*. Praha: Orbis, 1947, s. 105

⁷⁴ SOUČEK, Milan. *Má čeština určitý člen? Komparativní analýza funkcí určitého členu the v angličtině a zájmen ten, ta, to v češtině*. In: Korpusová lingvistika Praha 2011, InterCorp. Nakladatelství lidové noviny, Praha, s. 71

⁷⁵ ŠTÍCHA, František. *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Academia, 2015, s. 223

	němčina	čeština
1) určitý určený	určitý člen	ten
2a) určitý neurčený	neurčitý člen	0
2b) určitý neurčený		neurčité zájmeno

Tab. 11 Srovnání němčiny a češtiny (určitý předmět komunikace)

Štícha uvádí ve své gramatice následující příklady⁷⁶:

ad 1) *Eva, kannst du mir das Wörterbuch reichen?*/Evo, *podala bys mi ten slovník?*

ad 2a) *Wir haben ein neues Auto gekauft.*/Koupili jsme si 0 nové auto.

ad 2b) *Hier liegt eine Tasche.*/Tady je nějaká taška.

Jedná-li se o určitý předmět komunikace, který je určený, užívá se v němčině členu určitého a v češtině ukazovacího zájmena *ten*. V případě, že je určitý předmět komunikace blíže neurčený, předchází mu v němčině neurčitý člen a v češtině buď neurčité zájmeno *nějaký*, nebo zůstává tato syntaktická pozice neobsazena.

Na druhou stranu „[neurčitý] je takový předmět komunikace, jehož identita v dané komunikační situaci není mluvčímu známa“.⁷⁷

Je třeba si uvědomit důležitý fakt, že „tradiční názvy [...] člen určitý a člen neurčitý se [...] nevztahují na určitost a neurčitost, neboť člen neurčitý se může vztahovat i na určitý předmět komunikace“.⁷⁸

V konfrontaci němčiny s češtinou můžeme pozorovat několikero kombinací překladu členu do češtiny⁷⁹:

I. U určitých předmětů komunikace do češtiny se setkáváme s těmito možnostmi:

1. V případě poukazování k individuálnímu předmětu komunikace jako k předmětu svého druhu mohou nastat tyto situace:

a) německý člen neurčitý vs. české substantivum bez odkazovacího výrazu

(např. *Eine Auto fuhr vorbei.*/Kolem projelo 0 auto.)

⁷⁶ ŠTÍCHA, František. *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Academia, 2015, s. 223

⁷⁷ Tamtéž, s. 224

⁷⁸ Tamtéž, s. 225

⁷⁹ Tamtéž, s. 237–273

b) české zájmeno *nejaký*

bi) odkazuje-li na předmět komunikace, který je situačně určen, avšak pro mluvčího je neznámý

(např. *Dort drüben rennt ein/irgendein Tier./Támhle běží nějaké zvíře.*)

bii) odkazuje-li k jednomu individuálnímu, ale neurčenému předmětu komunikace a na jehož identifikaci mluvčímu nezáleží, odpovídá německému ekvivalentu *irgendein*

(např. *In kleinen muffigen Büros sitzen essende Männer in Hosenträgern vor irgendwelchen Akten./[...] před nějakými akty.*)

c) české zájmeno *jeden* (předmět komunikace je mluvčímu známý, ale nepovažuje jeho identifikaci za nutnou)

(např. *Ostatně jsem to četl v jedné biografii [...].*)

d) česká zájmena *jakýsi* a *kterýsi*

di) *jakýsi* – literární užití vyjadřující odstup mluvčího

(např. *Přistrčila mu jakýsi formulář.*)

dii) *kterýsi* – stylisticky příznakové, velmi nízká frekvence

(např. *O kongresu Maaracchu kterýsi novinář výstižně napsal, že to byl supermarket nejrůznějších protichůdných idejí.*)

e) české zájmenné adjektivum *jistý*

(např. *Sie hat sich mit einem Physiker verlobt./Zasnoubila se s jistým fyzikem.*)

f) německý člen určitý vs. české substantivum bez odkazovacího výrazu

fi) předměty každodenního života

(např. *Die Zeitung ist heute nicht gekommen?/0 Noviny dneska nepřišly?*)

fii) předměty určené situačně

(např. *Ist was im Kühlschrank?/Je něco v 0 lednici?*)

fiii) předměty s komunikačním rysem druhovosti (krajinný útvar)

(např. *Die Straße führte zuerst durch den Wald, dann am Fluss entlang./Silnice vedla nejdřív 0 lesem, pak kolem 0 řeky.*)

2. Pokud odkazujeme k určité látce, používají se podstatná jména v němčině bez členu nebo se členem určitým. Naopak v češtině se užívají bez odkazovacího výrazu.

(např. *Der Schnee ist schon geschmolzen./0 Sníh už roztál.*)

(např. *Im Kühlschrank gibt es noch 0 Milch./V lednici je ještě 0 mléko.*)

II. Při poukazování k neurčitému předmětu komunikace je situace značně komplikovanější.

Štícha rozlišuje tyto druhy neurčitého předmětu komunikace:

1) výběrový

- a) fakultativní užití českého zájmena *nějaký* a německý člen neurčitý

(např. *Hier hängen wir noch ein Bild auf./Sem ještě pověsíme (nějaký) obraz.*)

- b) obligatorní užití českého zájmena *nějaký* a jeho německé ekvivalenty

(např. *Spíš se nám budou snažit najít v kapse hašiš nebo nám dokázat, že jsme znásilnili dvanáctiletou holčičku. Nějakou holčičku vždycky najdou, která to dosvědčí.*)

- c) preferenční užití českého zájmena *nějaký*

(např. *To je poprvé, co mne nějaký kostel fascinuje.*)

- d) německé zájmeno *irgendein/irgendwelcher* při zdůraznění libovolnosti výběru

(např. *Hier hängen wir noch irgendein Bild auf.*)

2) neurčitý předmět jako individuální předmět ze třídy předmětů téhož druhu

- a) české zájmeno *některý* a jeho německé ekvivalenty

- ai) odpovídá v singuláru v němčině neurčitému členu.

(např. *Romuland se chtěl usadit u některého afrického národního parku./ [...] bei einem afrikanischen Nationalpark.*)

- aii) odpovídá v plurálu v němčině tvaru *einige*.

(např. *Einige Frauen befürchten gar, die Scharia könne das derzeitige Zivilrecht ganz ablösen [...]/Některé ženy se obávají [...]).*

- b) konkurence zájmen v češtině (*některý* vs. *nějaký* vs. *určitý*)

- bi) v singuláru může být zájmeno *některý* nahrazeno zájmenem *nějaký*

- bii) zájmeno *určitý* odpovídá německému ekvivalentu *bestimmt*

III. Poslední možností je poukazování ke druhu předmětu komunikace, přičemž se rozlišují následující případy:

1) jména látková

(např. *0 Milch trinke ich nicht./0 Mléko nepiju.*)

2) jména konkrétních objektů

(např. *Die Tanne ist ein Nadelbaum./0 Jedle je strom jehličnatý.*)

3) jména abstraktní

a) abstrakta se užívají bez členu:

ai) v konstrukcích typu *haben + substantivum*

(např. *Sie hat 0 Geduld.*)

a ii) jako součást verbonominálního přísudku na začátku věty

(např. *0 Tatsache ist, das hier ein Fehler begangen worden ist.*)

a iii) v konstrukci *es besteht + substantivum*

(např. *Es besteht 0 Aussicht, dass das Buch in einer neuen Auflage erscheint./*

Es besteht die Möglichkeit, diese Bücher auch auszuleihen.)

a iv) v ustálených nominálně-verbálních konstrukcích

(např. *0 Atem holen*)

b) abstraktní substantiva se členem určitým (generické užití) se užívají, pokud:

bi) poukazuje na aktuálně daný fakt

(např. *Er hatte den Mut, seine Tat zu gestehen.*)

b ii) poukazuje na obecně platnou a známou skutečnost

(např. *Das ist die Wahrheit.*)

b iii) je abstraktní substantivum je v genitivu

(např. *In ihrem Gesicht lag ein Ausdruck der Unruhe.*)

c) abstraktní podstatná jména se členem neurčitým se užívají, pokud je abstraktum

ci) přísudkové jméno, jímž se vyslovuje soud

(např. *Das ist ein Vorteil.*)

c ii) přísudkové jméno v řídící větě souvětí s vedlejší větou podmětovou

(např. *Es ist ein Glück, dass wir es geschafft haben.*)

6.2 Články z časopisu *Naše řeč*

V časopisu *Naše řeč*, vydávaným Ústavem pro jazyk český AV ČR, jsou dohledatelné články zabývající se touto problematikou.

Uhlířová ve svém článku *Ten nějaký//nějaký ten* a případy podobné komentuje syntaktickou polohu ukazovacích a neurčitých zájmen (*ten, tento, onen, takový, nějaký, některý, jakýsi*) a významově blízkých adjektiv (*určitý, jistý*), jež se vyskytují na počátku nominálního syntagmatu a charakterizují způsob jeho užití v komunikačním aktu. Některé gramatiky pro tato slova zavádějí samostatnou slovní třídu tzv. identifikačních delimitátorů nebo determinátorů. Autorka textu dokumentuje na příkladech, že změna polohy determinátoru má vliv na význam nominálního syntagmatu. Komentovány jsou i různé kombinace determinátorů v rámci syntagmatu: „*V zásadě platí, že je-li v [nominálním syntagmatu] přítomno více determinátorů současně, rozhoduje o příznaku určenosti / neurčenosti [nominálního syntagmatu] ten, který stojí nejvíce vlevo. To znamená, že pokud jsou v NP přítomny determinátory různého druhu [...] je jejich pořadí sémanticky distinktivní. Při souvýskytu dvou, ev. více determinátorů neurčitosti jsou možné slovosledné variace, jimiž lze v některých případech navíc vyjadřovat různé druhotné sémantické odstíny. Pořadí určitých determinátorů – ve zmnožené pozici – je lexikalizované.*“⁸⁰

J. Zubatý se pak zabývá konkrétními determinátory *ten* a *jeden*. Ačkoliv se jedná o ne zcela aktuální texty, jsou jistě cenným dokladem českého pohledu na problematiku členu. Autor popisuje vývoj členu určitého z ukazovacího zájmena a upozorňuje na fakt, že v mnohých případech nelze posoudit, zdali se ještě jedná o *ten* či již *onen* slovní druh. S ohledem na češtinu pak komentuje užití ukazovacího zájmena *ten*, přičemž v některých případech ho údajně čeští rodilí mluvčí užívají neoprávněně a napodobují tím otrocky německý jazyk jako třeba v superlativním tvaru adjektiv (např. *růže jest ta nejkrásnější květina*⁸¹). Naopak v případě, že chceme poukázat na konkrétní předmět či osobu, je užití ukazovacího zájmena nutné pro odlišení jemné sémantické nuance. V češtině pak toto zájmeno slouží i k představení nové informace (např. *na tom našem dvoře všechno to*

⁸⁰ Dostupné z: *Naše řeč* [online]. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7098> [cit. 2018-04-28].

⁸¹ Dostupné z: *Naše řeč* [online]. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=287> [cit. 2018-04-29].

*krákoře, i ten kohout*⁸²). Zdánlivým členem je zájmeno *ten* ve spojení, v nichž se blíží významu přivlastňovacího zájmena (např. *mám tě z té duše rád*⁸³)

Oproti ukazovacímu zájmenu *ten*, které v některých případech oprávněně, jindy zas nikoliv, supluje roli určitého členu, české *jeden* se v překladu vyskytuje jako ekvivalent německého neurčitýho členu v případě odkazování na jeden předmět z mnoha. Výrazem pro označení neurčenosti se v češtině užívá neurčitýho zájmena *některý* (např. *pošlu si jednoho dělníka* vs. *pošlu si nějakého dělníka*⁸⁴). K osvětlení rozdílu mezi oběma spojeními bychom mohli aplikovat terminologii z gramatik. V prvním případě se jedná o neurčené specifikované syntagma, jelikož víme, kterého dělníka pošleme, ale nepovažujeme za nutné ho blíže specifikovat; v případě druhém označíme syntagma za neurčené nespecifikované, neboť nevíme, kterého dělníka pošleme, nebo je nám to jedno.

Závěrem kapitoly shrnuji ekvivalenty neurčitýho, určitého a nulovýho členu v tabulce (tab. 12) na základě Štichovy gramatiky a článků v časopisu Naše řeč.

němčina	čeština
neurčitý člen	0
	nějaký
	jeden, jakýsi, kterýsi
	jistý
ein (sg.)/einige (pl.)	některý (sg.)/někteří (pl.)
určitý člen	0
	ten
	tento
	onen
nulový člen	0

Tab. 12 Přehled možných překladů německých členů do češtiny

⁸² Dostupné z: Naše řeč [online]. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=287> [cit. 2018-04-29].

⁸³ Tamtéž

⁸⁴ Dostupné z: Naše řeč [online]. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=214> [cit. 2018-04-29].

7 Členy v učebnicích italštiny a němčiny

V praktické části mé bakalářské práce zanalyzuji učebnice italského a německého jazyka pro nerodilé mluvčí. Byly zvoleny učebnice dostupné na českém trhu používané středními a jazykovými školami. Jedná se o didaktické materiály psané především rodilými mluvčími určené širokému spektru uživatelů. Pro úplnost byly do analyzovaného vzorku zařazeny také učebnice určené pro české rodilé mluvčí, ve kterých se předpokládá obsáhlejší výklad k problematice členu.

7.1 Přehled užití členů v učebnicích italského jazyka

V této podkapitole se zaměřím na analýzu učebnic italského jazyka z hlediska míry prezentace užití členu určitého, neurčitého a nulového.

Nuovo progetto italiano 1 (2010)

V učebnici Progetto italiano 1⁸⁵ je shrnuto tvarosloví členu určitého v italštině a je procvičováno ve dvou cvičeních (cvičení 2 a 3) spočívajících v doplňování určitého členu do vět bez vysvětlení jeho funkcí v textu.

Učebnice též zprostředkovává studentům tvarosloví neurčitého členu a procvičuje jeho tvary ve cvičení (cvičení 2)⁸⁶, kde studenti mají doplňovat neurčité členy do textu. Užití členu neurčitého není vysvětleno a nabízené cvičení neosvětluje rozdíl mezi členem určitým a neurčitým, neboť oba typy členů jsou představeny separátně.

Arrivederci 1 (2011)

Učebnice Arrivederci 1⁸⁷ shrnuje ve třetí lekci morfologii určitého členu v singuláru bez uvedení příkladů a bez zasazení do fonologického kontextu (Tab. 13). Dále zmiňuje užití členu určitého ve frázích typu *fare + substantivum* (např. *fare lo scienziato*).

---

⁸⁵ MAGNELLI, Sandro a Telis MARIN. *Nuovo progetto italiano 1*. Roma: Edilingua, 2010, s. 11

⁸⁶ Tamtéž, s. 19

⁸⁷ COLOMBO, Federica, FARACI, Cinzia a DE LUCA, Pierpaolo. *Arrivederci!: corso multimediale di italiano per stranieri : [libro dello studente e quaderno degli esercizi] : A1*, Roma: Edilingua, 2011, s. 26

Následuje pak cvičení⁸⁸, ve kterém studenti mají za úkol doplnit tabulku povolání v mužském a ženském rodě včetně členu určitého.

mužský rod	ženský rod
<i>il lo l'</i>	<i>la l'</i>

Tab. 13 Přehled tvarosloví členu určitého v singuláru v učebnici Arrivederci 1

Ve čtvrté lekci⁸⁹ následuje přehled tvarosloví určitého členu v plurálu dle stejného klíče (Tab. 14) s cvičením (cvičení 3), které spočívá v doplňování tvarů plurálu podstatných jmen včetně odpovídajícího členu.

mužský rod	ženský rod
<i>i gli</i>	<i>le</i>

Tab. 14 Přehled tvarosloví členu určitého v plurálu v učebnici Arrivederci 1

Ve druhé lekci⁹⁰ je představeno základní paradigma neurčitého členu v mužském a ženském rodě též bez uvedení příkladů a bez vysvětlení fonologických aspektů (viz tab. 15)

mužský rod	ženský rod
<i>un uno</i>	<i>una un'</i>

Tab. 15 Přehled tvarosloví členu neurčitého v učebnici Arrivederci 1

K procvičení slouží jediný úkol (cvičení 11), který spočívá v přiřazování podstatných jmen uvedených s neurčitým členem k mužskému a ženskému rodu.

⁸⁸ COLOMBO, Federica, FARACI, Cinzia a DE LUCA, Pierpaolo. *Arrivederci!: corso multimediale di italiano per stranieri : [libro dello studente e quaderno degli esercizi] : A1*, Roma: Edilingua, 2011, s. 27

⁸⁹ Tamtéž, s. 34

⁹⁰ Tamtéž, s. 20

Allegro 1 (2006)

V první lekci učebnici Allegro 1⁹¹ jsou k dispozici dvě cvičení (cvičení 2 a 3) na doplňování určitého členu v singuláru do vět. V závěru lekce v kapitole shrnující gramatiku⁹² je přehled tvarosloví určitého členu v jednotném čísle včetně uvedení příkladů podstatných jmen (Tab. 16). Učebnice též upozorňuje na užití určitého členu před slovy „*signore*“ a „*signora*“ při představování a užití bez členu před stejnými slovy v případě oslovení. Allegro 1 je tedy jedinou z analyzovaných učebnic, jež zmiňuje alespoň v minimálním rozsahu užití členu nulového

mužský rod	ženský rod
<i>il signore</i>	
<i>l'ingegnere</i>	<i>la signora</i>
<i>lo studente</i>	<i>l'amicizia</i>
<i>lo zoo</i>	

Tab. 16 Přehled tvarosloví členu určitého v singuláru v učebnici Allegro 1

V závěru čtvrté lekce⁹³ pak následuje cvičení (cvičení 2) na doplňování určitého členu v množném čísle (např. *Di primo prendo i cannelloni, gli antipasti, gli spinaci, le lasagne.*)

Dále učebnice shrnuje v závěru lekce tvarosloví určitého členu v plurálu včetně příkladů (Tab. 17).⁹⁴

mužský rod	ženský rod
<i>i cannelloni</i>	
<i>gli antipasti</i>	<i>le lasagne</i>
<i>gli spinaci</i>	

Tab. 17 Přehled tvarosloví členu určitého v plurálu v učebnici Allegro 1

⁹¹ TOFFOLO, L. a kol. *Allegro 1: corso multimediale d'italiano: libro dello studente ed esercizi*, Atene: Edilingua, 2006, s. 11

⁹² Tamtéž, s. 17

⁹³ Tamtéž, s. 38

⁹⁴ Tamtéž, s. 41

Učebnice nabízí k procvičení neurčitého členu dvě cvičení (cvičení 3 a 5)⁹⁵, která spočívají v doplňování správného tvaru neurčitého členu do vět. (např. *Io prendo un caffè.*) V přehledu gramatiky v závěru čtvrté lekce je k dispozici tabulka tvarosloví neurčitého členu s příklady (Tab. 18).

mužský rod	ženský rod
<i>un aperitivo</i>	<i>una pizza</i>
<i>uno spumante</i>	<i>un'aranciata</i>

Tab. 18 Přehled tvarosloví členu neurčitého v učebnici Allegro 1

Učebnice současné italštiny (2010)

V první lekci Učebnice současné italštiny, která je určená pro české rodilé mluvčí, je uveden přehled určitého a neurčitého členu v jednotném čísle včetně uvedení příkladů podstatných jmen (Tab. 19)⁹⁶. Tím je tedy názorně doložen fonologický aspekt volby členu v italštině.

Rod	Člen neurčitý	Člen určitý	Podstatné jméno
M	<i>un</i>	<i>il</i>	<i>giorno</i>
M	<i>un</i>	<i>l'</i>	<i>albero</i> (začíná samohláskou)
M	<i>uno</i>	<i>lo</i>	<i>studente</i> (začíná s + samohláskou)
M	<i>uno</i>	<i>lo</i>	<i>zero</i> (začíná z)
M	<i>uno</i>	<i>lo</i>	<i>gnocco</i> (začíná skupinou gn)
F	<i>una</i>	<i>la</i>	<i>lingua</i>
F	<i>un'</i>	<i>l'</i>	<i>università</i> (začíná samohláskou)

Tab. 19 Přehled tvarosloví členů v singuláru v Učebnici současné italštiny

⁹⁵ TOFFOLO, L. a kol. *Allegro 1: corso multimediale d'italiano: libro dello studente ed esercizi*, Atene: Edilingua, 2006, s. 33

⁹⁶ POSPÍŠILOVÁ, Vlastimila, Miroslava FERRAROVÁ a Eva FERRAROVÁ. *Učebnice současné italštiny*, Brno: Computer Press, 2010, s. 15

V učebnici je též uvedeno, že člen určitý “ [...] *použijeme tehdy, mluvíme-li o věci známé, jedinečné, o které jsme se již zmínili*”⁹⁷. Na druhou stranu člen neurčitý “ [...] *je spojován s věcmi neznámými, o kterých jsme dosud nehovořili*”⁹⁸. Jejich užití v praxi je však procvičováno (cvičení 3)⁹⁹ v minimalistické formě prostého doplňování členů před výčet podstatných jmen. Tím tedy dojde k procvičení pouze volby správného tvaru členu, nikoliv však rozlišení funkcí obou členů.

Ve druhé lekci se setkáváme s obdobným schématem množného čísla členu určitého (Tab. 20) s poznámkou, že neurčitý člen množné číslo netvoří, avšak může být nahrazen členem dělivým.¹⁰⁰

Rod	Člen urč. sg.	Člen urč. pl.	Podstatné jméno
M	<i>il</i>	<i>i</i>	<i>giori</i>
M	<i>l'</i>	<i>gli</i>	<i>alberi</i> (začíná samohláskou)
M	<i>lo</i>	<i>gli</i>	<i>studenti</i> (začíná s + samohláskou)
M	<i>lo</i>	<i>gli</i>	<i>zeri</i> (začíná z)
M	<i>lo</i>	<i>gli</i>	<i>gnocchi</i> (začíná skupinou <i>gn</i>)
F	<i>la</i>	<i>le</i>	<i>lingue</i>
F	<i>l'</i>	<i>le</i>	<i>università</i> (začíná samohláskou)

Tab. 20 Přehled tvarosloví členů v plurálu v Učebnici současné italštiny

Procvičování tvarů určitého členu v plurálu probíhá na stejné bázi jako v singuláru, tedy doplňováním určitého členu ve správném tvaru před podstatná jména v kombinaci s tvorbou množného čísla podstatných jmen (cvičení 2–4¹⁰¹). Na volbu mezi členem určitým a neurčitým je vloženo krátké cvičení (cvičení 7¹⁰²) na doplňování členů do vět.

⁹⁷ POSPÍŠILOVÁ, Vlastimila, Miroslava FERRAROVÁ a Eva FERRAROVÁ. *Učebnice současné italštiny*, Brno: Computer Press, 2010, s. 15

⁹⁸ Tamtéž, s. 16

⁹⁹ Tamtéž, s. 18

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 27

¹⁰¹ Tamtéž s. 29–30

¹⁰² Tamtéž, s. 31

7.2 Přehled užití členů v učebnicích německého jazyka

Tato podkapitola věnuje pozornost učebnicím německého jazyka pro nerodilé mluvčí a zprostředkovává přehled, jakým způsobem je tato problematika předávána studentům německého jazyka.

Tangram aktuell 1 (2014)

Učebnice Tangram aktuell 1 nabízí v přehledu gramatiky v kapitole o podstatných jménech pouze tvarosloví určitého a neurčitého členu.¹⁰³ O jeho funkci však nepodává žádná vysvětlení. V pracovním sešitě¹⁰⁴ je studentům k dispozici jedno cvičení (cvičení D1), které naznačuje pravidlo, že první zmínka daného objektu vyžaduje člen neurčitý, dále se užívá členu určitého, jak je systematizováno ve cvičení D2.

Tangram aktuell 1 je jediná ze zkoumaných učebnic, jež uvádí případy, kdy se podstatná jména užívají v jednotném čísle bez členu, resp. se členem nulovým¹⁰⁵:

- vlastní jména osob
- povolání
- neurčitá látková podstatná jména
- země a města středního rodu

Ostatní zkoumané učebnice německého jazyka zmiňují pouze fakt, že člen neurčitý v množném čísle neexistuje, resp. je nahrazen členem nulovým.

Mittelpunkt neu B1+ (2014)

V oddílu „Referenzgrammatik“ stojí, že *„určitý člen se používá tehdy, pokud se vztahuje na osobu nebo věc, která byla již dříve zmíněna nebo je všeobecně známá“*.¹⁰⁶ Dále připouští užití členu určitého v případě zobecnění. K užití členu neurčitého se píše, že *„neurčitý člen se užívá, když je osoba nebo věc zmíněna v textu poprvé“*.¹⁰⁷ Pracovní sešit

---

¹⁰³ DALLAPIAZZA, Rosa-Maria. *Tangram aktuell 1: Kursbuch + Arbeitsbuch: Deutsch als Fremdsprache : Niveaustufe B1/2*. 3. Aufl. Ismaning: Hueber, 2004, s. 138

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 23

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 138

¹⁰⁶ BRAUN, Birgit, Stefanie DENGLER, Nadja FÜGERT a Sandra HOHMANN. *Mittelpunkt neu B1+: Lehr- und Arbeitsbuch mit Audio-CD: Deutsch als Fremdsprache für Fortgeschrittene*. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen, 2014, s. 182

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 182

nabízí jediné cvičení k tématu (cvičení 2), ve kterém mají studenti za úkol do textu doplnit určitý či neurčitý člen¹⁰⁸.

Ping Pong Neu 1 (2002)

Tato učebnice nevěnuje užití členu příliš velkou pozornost. Studentům poskytuje pouze základní paradigma neurčitého členu ve třetí lekci¹⁰⁹ a určitého členu v šesté lekci¹¹⁰ a v pracovním sešitě pomocí cvičení (cvičení 11)¹¹¹ se snaží vysvětlit, že člen neurčitý se používá pro blíže neurčený předmět a člen určitý pro konkrétní předmět. Explicitní popis s vysvětlením však zcela chybí.

Schritte international 1 (2006)

První díl učebnice Schritte international¹¹² nabízí ve 4. lekci přehled tvarosloví určitého členu v nominativu a v pracovním sešitě¹¹³ jsou k dispozici úlohy k procvičení rozdílu mezi určitým a neurčitým členem cvičení (cvičení 4 a 5), která podobně jako u ostatních učebnic uvádí příklady první zmínky s užitím členu neurčitého a dalším zmíněním členu určitého nebo užití členu určitého v případě konkrétního předmětu a členu neurčitého v případě předmětu blíže neurčeného.

V učebnici Schritte international 1 je prezentováno tvarosloví neurčitého členu v nominativu¹¹⁴ a tvary neurčitého členu v akuzativu jsou shrnuty až ve 3. díle učebnice¹¹⁵, opět bez vysvětlení užití. Učebnice nabízí k procvičení obou členů cvičení demonstrující některé jejich funkce, ovšem bez předchozího výkladu.

---

¹⁰⁸ BRAUN, Birgit, Stefanie DENGLER, Nadja FÜGERT a Sandra HOHMANN. *Mittelpunkt neu B1+: Lehr- und Arbeitsbuch mit Audio-CD: Deutsch als Fremdsprache für Fortgeschrittene*. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen, 2014, s. 123

¹⁰⁹KOPP, Gabriele a Konstanze FRÖLICH. *Pingpong neu. Lehrbuch*. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2006, s. 34

¹¹⁰ Tamtéž, s. 68

¹¹¹ Tamtéž, s. 59

¹¹² NIEBISCH, Daniela, Sylvette PENNING-HIEMSTRA, Franz SPECHT, Monika BOVERMANN, Angela PUDE a Monika REIMANN. *Schritte international Neu 1: Niveau A1/1: Deutsch als Fremdsprache: Kursbuch und Arbeitsbuch*. München: Hueber Verlag, 2016, s. 45

¹¹³ Tamtéž, s. 113–114

¹¹⁴ Tamtéž, s. 35

¹¹⁵ Tamtéž, s. 36

Netzwerk A1 (2013)

Učebnice Netzwerk¹¹⁶ se věnuje určitému členu v rozsahu výkladu deklinace, nikoliv však jeho funkce. Procvičování se týká tedy pouze prostého doplňování tvarů určitého členu do vět.

Dále je vyloženo tvarosloví neurčitého členu v němčině a následně procvičováno jeho užití v kontrastu se členem určitým, avšak pouze v dimenzích první zmínky spojené se členem neurčitým a další zmínky se členem určitým (příklad: „*Das ist ein Hotel. Das Hotel heißt Wagner.*“).¹¹⁷

Deutsch mit Max (2007)

Učebnice Deutsch mit Max, jež je určená pro české rodilé mluvčí, je představen ve 4. lekci (Einheit 4) určitý a neurčitý člen na tematickém podkladu školních potřeb.¹¹⁸ V pracovním sešitě jsou žákům k dispozici tři cvičení (cvičení 1–3)¹¹⁹, která mají za cíl procvičit správné přiřazení určitého členu v nominativu dle rodu substantiva. Konverzační párové cvičení (cvičení 8)¹²⁰ procvičuje užití neurčitého členu, přičemž jeden z dvojice se táže druhého: „*Was ist das?*“ a druhý odpovídá: „*Das ist ein/e...*“. Rozdíl v užití obou členů není žákům zprostředkován.

---

¹¹⁶ DENGLER, Stefanie, Paul RAUSCH., Helen SCHMITZ a Tanja SIEBER. *Netzwerk A1*, Stuttgart: Ernst Klett Sprachen, 2013, s. 27

¹¹⁷ Tamtéž, s. 31

¹¹⁸ FIŠAROVÁ, Olga a Milena ZBRANKOVÁ. *Němčina A1: Deutsch mit Max : pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2007, s. 42–43

¹¹⁹ Tamtéž, s. 34

¹²⁰ Tamtéž, s. 36

8 Didaktický experiment

8.1 Výchozí teoretické poznatky

Vyjdeme-li ze studie¹²¹, kterou provedl Hans-Jürgen Grimm na konci minulého století, pochopíme komplexnost problematiky členu z didaktického hlediska.

Učebnice němčiny pro Němce se o členech téměř nezmiňují, jelikož rodilým mluvčím tohoto jazyka jeho užití nečiní žádné problémy. Tento fakt je dán tím, že je člen součástí jakési vrozené gramatické šablony.

Je třeba si však položit otázku, v jaké míře by měly učebnice cizích jazyků věnovat pozornost tématu členu. Mnozí by mohli totiž namítnout, že členy jsou pouze marginálním gramatickým okruhem a chyba v jejich užití nebrání porozumění. Můžeme se však setkat se situacemi, ve kterých má volba členu zásadní význam pro každodenní komunikaci, aby výpovědi mluvčích nebyly z pragmatického hlediska vágní. Uveďme si následující příklad:

- (a) *Potresti passarmi la forchetta, per favore?* /*Könntest du mir bitte die Gabel reichen?*
(b) *Potresti passarmi una forchetta, per favore?* /*Könntest du mir bitte eine Gabel reichen?*

V (a) mluvčí žádá svého komunikačního partnera o podání předmětu, jenž je identifikovatelný oběma účastníky komunikace. Jedná se tedy o vidličku, která pravděpodobně leží na stole nebo na ní mluvčí poukazuje pomocí gest. Na druhou stranu v (b) mluvčí žádá o jakoukoli vidličku.

Představme si situaci, kdy dva lidé sedí u stolu a jednomu z nich chybí vidlička. Pokud zvolí variantu (a), tedy určitý člen, může dojít mezi oběma k nedorozumění. Druhá osoba se může domnívat, že jeho komunikační partner chce buď použít jeho vidličku, nebo má na mysli nějakou vidličku, která by se měla nacházet na stole, jelikož předpokládá, že ji oba vidí. Pokud však mluvčí žádal o libovolnou vidličku, měl užít jistě člen neurčitý. Tato ilustrace je jedním z důvodů, proč bychom užití členu neměli opomíjet.

Kromě komunikačně-pragmatických důvodů lze uvést i fakt, že poptávka studentů v gramatických seminářích bývá dle Pimingsdorfa, který se jako jeden z mála zabýval

---

¹²¹ GRIMM, Hans-Jürgen: *Das Haus – ein Haus – (oder einfach:) Haus? Auskünfte über den Artikelgebrauch im Lernwörterbuch*. In: BARZ, Irmhild. a Marianne. SCHRÖDER. *Das Lernerwörterbuch Deutsch als Fremdsprache in der Diskussion*. Heidelberg: C. Winter, 1996.

didaktikou členu s ohledem na české rodilé mluvčí, často velmi vysoká, a to i z toho důvodu, že jsou si čeští studenti sami vědomi nedostatečných znalostí v této oblasti.¹²² V neposlední řadě nelze opomíjet fakt, že z pohledu lingvistické statistiky patří právě členy mezi nejfrekventovanější slova v mluveném i psaném projevu.¹²³ Ilustrací může být i text v didaktickém experimentu (viz kap. 8.2), ve kterém tvoří členy cca 18% všech slov. Je tedy zřejmé, že potenciál chybovosti v tomto gramatickém okruhu je velmi vysoký.

Jak vyplývá z analýzy učebnic italštiny a němčiny pro nerodilé mluvčí na úrovních A1 až B1 dle Evropského referenčního rámce (dále ERR), je věnováno členu velmi málo prostoru. Může to být dáno například tím, že autoři učebnic nepředpokládají, že by studenti mohli mít s užitím členu problémy, nebo považují tento slovní druh za méně důležitý z hlediska komunikačních potřeb studentů. V následující tabulce (tab. 21) systematizují poznatky získané z analyzovaných učebnic (viz kap. 7):

	způsob prezentace učiva o členech				informace o užití členu					typy cvičení		
	tvarosloví s příklady	tvarosloví bez příkladů	urč. a neurč. člen zvlášť	urč. a neurč. člen společně	první vs. další zmínka v textu	zobecnění	všeobecně známý objekt	jedinečný referent	jiné	doplňování do izolovaných vět	doplňování do textu	jiné
Progetto italiano 1	-	✓	✓	-	-	-	-	-	-	✓	✓	-
Arrivederci! 1	-	✓	✓	-	-	-	-	-	✓	-	-	✓
Allegro 1	✓	-	✓	-	-	-	-	-	✓	✓	-	-
Učebnice souč. it.	✓	-	-	✓	✓	-	✓	✓	-	✓	-	✓
Tangram aktuell 1	-	✓	-	✓	✓	-	-	-	-	-	✓	-
Mittelpunkt B1+	-	✓	-	✓	✓	✓	✓	-	-	-	✓	-
Ping Pong Neu 1	-	✓	✓	-	(✓)	-	-	-	-	✓	-	-
Schritte int.	-	✓	-	✓	✓	-	-	-	-	✓	-	-
Netzwerk A1	-	✓	-	✓	✓	-	-	-	-	✓	-	-
Deutsch mit Max	✓	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	-	✓

Tab. 21 Prezentace učiva o členech v analyzovaných učebnicích

¹²² PIMINGSDORFER, Thomas. "Wer hat nicht Problem mit Artikel, na?": Zum Gebrauch von definitem, indefinitem oder Null-Artikel im Deutschen für Lernende mit artikellosen Erstsprachen. Wien: Praesens Verlag, 2013, s. 35–36

¹²³ Tamtéž, s. 131

Ačkoliv se jedná pouze o malý výběr učebnic, který neumožňuje zobecňující konstatování o didaktických materiálech dostupných na trhu, lze vypožorovat alespoň některé tendence. Většina učebnic prezentuje pouze tvarosloví členů bez příkladů, což je problém především u italštiny, kde hraje roli i fonetická stránka, resp. počáteční hláska substantiva, která ovlivňuje morfologii členu. Bez uvedení pravidla či příkladu student nemá šanci tyto souvislosti vyvodit. Dále v učebnicích dominuje výklad určitého členu separátně od členu neurčitého, v čemž shledávám zásadní problém, jelikož nemůže být postihnout rozdíl v užití obou členů. Německé učebnice se v menší míře tento deficit snaží saturovat, avšak převážně v míře pravidla užití neurčitého členu při první zmínce v textu a určitého členu při další zmínce. Učebnice *Mittelpunkt B1+* navíc udává užití členu určitého v případech zobecnění a před podstatnými jmény označujícími všeobecně známý objekt komunikace.

Co se týče typů cvičení, autoři nabízejí buď doplňování členů do izolovaných vět, nebo do textu. Domnívám se, že pouze v druhém případě lze ilustrovat efektivně rozdíl v užití členů v kontextu.

Při bližším zkoumání zjistíme, že existují základní dva typy užití členu, a to sice gramatikalizované a lexikalizované. (Oba tyto typy jsou součástí experimentu.) První typ užití je popsán gramatickými pravidly, druhý pak nikoliv, ba dokonce může být s těmito pravidly v rozporu.¹²⁴

Záleží navíc na rodném jazyku studenta. Pokud je jeho mateřským jazykem některá z řečí, jež disponuje členy, je pravděpodobné, že v gramatikalizovaných případech mluvčí chybu (většinou) neudělá, protože se v užití členu převážně shodují, zatímco studenti, jejichž mateřštinou je některý ze slovanských jazyků, bude mít s užitím členu problémy, neboť pro člen nemá dostatečně vyvinutý jazykový cit.

Co se týče lexikalizovaného užití, je situace zcela jiná. Distribuce členu je v těchto případech většinou náhodná, a proto je třeba se daná ustálená spojení naučit nazpaměť.¹²⁵

---

¹²⁴ GRIMM, Hans-Jürgen: *Das Haus – ein Haus – (oder einfach:) Haus? Auskünfte über den Artikelgebrauch im Lernwörterbuch*. In: BARZ, Irmhild. a Marianne. SCHRÖDER. *Das Lernerwörterbuch Deutsch als Fremdsprache in der Diskussion*. Heidelberg: C. Winter, 1996, s. 51

¹²⁵ Tamtéž, s. 54

Jak jsme mohli v druhé až páté kapitole vidět, existuje příliš mnoho gramatických pravidel k užití členů, s kterými se studenti při studiu cizího jazyka musejí potýkat. Pro didaktické účely bychom při výběru gramatických pravidel měli postupovat selektivně dle následujícího klíče¹²⁶:

1. Pravidla by měla reflektovat komunikační potřeby studentů.
2. Pravidla by měla být stručně, avšak precizně a jednoznačně formulovaná.
3. Pravidla by měla být dokumentována jazykově jednoduchými příklady.

V níže uvedených tabulkách jsou schematicky zobrazeny základní shody a rozdíly mezi užitím členu nulového (tab. 22), určitého (tab. 23) a neurčitého (tab. 24) mezi italštinou a němčinou, které by mohly být využity k dalšímu rozpracování v učebnicích. Nutno však připomenout Pimingsdorferovu myšlenku kombinace induktivní a deduktivní metody při výuce, neboť dle jeho názoru jistá „induktivně-deduktivní debata“, tedy teoretická základna pravidel a množství textového materiálu, jež jsou konfrontovány ve třídě a nad nimiž učitel s žáky vede diskuzi, může vést k efektivnímu pochopení tak problematického jevu jako je člen.¹²⁷

nulový člen	italština	němčina
vokativ	ano	ano
nápisy	ano	ano
zvolání	ano	ano
názvy měsíců, dní	ano	ne
oslovení	ano	ano
telegrafický styl	ano	ano
označení množství váhy, míry	ano	ano
plurál hromadných počítatelných substantiv blíže neurčených	ano	ano

Tab. 22 Konfrontace užití nulového členu v italštině a v němčině

¹²⁶ GRIMM, Hans-Jürgen: *Das Haus – ein Haus – (oder einfach:) Haus? Auskünfte über den Artikelgebrauch im Lernwörterbuch*. In: BARZ, Irmhild. a Marianne. SCHRÖDER. *Das Lernerwörterbuch Deutsch als Fremdsprache in der Diskussion*. Heidelberg: C. Winter, 1996, s. 61

¹²⁷ PIMINGSDORFER, Thomas. *"Wer hat nicht Problem mit Artikel, na?": Zum Gebrauch von definitem, indefinitem oder Null-Artikel im Deutschen für Lernende mit artikellosen Erstsprachen*. Wien: Praesens Verlag, 2013, s. 167–168

identifikace		italština	němčina
situační kontext	abstrakta (bez schopnosti tvořit plurál)	ano	ano
	časové údaje	ano/ne	ano/ne
	sdílené znalosti	ano	ano
	jedinečnost referenta	ano	ano
	nezpochybnitelné vlastnictví	ano	ano
jazykový kontext	anafora/katafora	ano	ano
	superlativ	ano	ano
	řadová číslovka	ano	ano
	přivlastňovací zájmeno	ano/ne	ne
	tituly	ano	ne
generalizace	intonační zdůraznění	ano	ano
	skupina	ano/ne	ano/ne

Tab. 23 Konfrontace užití určitého členu v italštině a v němčině

neurčenost	podmínky: sg., počitatelnost, žádný důvod pro urč. čl.	italština	němčina
člen skupiny	první zmínka v textu	ano	ano
	nová informace	ano	ano
	abstrakta s atributem	ano	ano
skupina	označení skupiny	ano/ne	ano/ne
	generické užití s epistemickým významem	ano	?
zástupce skupiny	zástupce skupiny nebo třídy	ano	ano

Tab. 24 Konfrontace užití neurčitého členu v italštině a v němčině

8.2 *Vlastní experiment*

V této části práce bych rád představil experiment, který byl uskutečněn mezi studenty prvních ročníků bakalářského studia oborů Italianistika a Německý jazyk a literatura na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a studenty italštiny a němčiny v Jazykovém centru. Vstupní úroveň studentů daných oborů by se měla pohybovat kolem B2 dle ERR (v případě studentů jazykového centra B1). Předpokládá se tedy, že všichni dotazovaní studenti absolvovali výuku na nižších úrovních podle některých učebnic používaných na středních školách (úrovně A1 až B1 dle ERR), avšak člen ve výuce na vysoké škole zatím neprobírali. Studentům byl předložen k vyplnění krátký test, v němž měli za úkol doplnit člen určitý, neurčitý nebo nulový na základě svých předchozích znalostí. V některých případech studenti měli prokázat i znalost předložkového členu v italštině resp. staženého tvaru předložky se členem v němčině. V textu jsou kombinovány případy jak gramatikalizovaného, tak i lexikalizovaného užití. Textová forma cvičení je zásadním faktorem ověření užití členu v kontextu. Pimingsdorfer ve své studii vyzdvihuje právě kontextualizované užití členu a důležitost zasazení problematiky do textového rámce.¹²⁸ Cílem experimentu bylo zjistit znalosti o členu v praktické rovině u studentů, jejichž mateřským jazykem je čeština.

---

¹²⁸ PIMINGSDORFER, Thomas. "Wer hat nicht Problem mit Artikel, na?": Zum Gebrauch von definitem, indefinitem oder Null-Artikel im Deutschen für Lernende mit artikellosen Erstsprachen. Wien: Praesens Verlag, 2013, s. 168–170

Úkol: Doplňte do textu člen určitý, neurčitý či nulový. Pokud je třeba, spojte předložku se členem.

Es war einmal (1) ____ Prinzessin, die sich in (2) ____ Prinzen aus (3) ____ grenznahen Königreich verliebte. (4) ____ Prinz fand (5) ____ Prinzessin aber gar nicht hübsch. Sie hatte zwar (6) ____ lange blonde Haare, aber hatte (7) ____ dickste Figur von allen, weil sie jeden (8) ____ Tag (9) ____ Süßigkeiten gegessen hat. (10) ____ Bonbons fand sie so lecker und sie hatte einfach immer (11) ____ Hunger. (12) ____ Tages hat sie sich entschieden, (13) ____ Prinzen zu besuchen. Als sie an seinem (14) ____ Schloss ankam, war sie überrascht. (15) ____ Turm war so hoch. „(16) ____ Gott, und nun muss ich (17) ____ Treppen hochsteigen?“ dachte sie. Da sie aber (18) ____ Prinzen begrüßen wollte, konnte sie (19) ____ Gott nicht um (20) ____ Hilfe bitten und musste hinauf. So viel (21) ____ Sport hat sie noch nie getrieben. Nach (22) ____ Weile wurde (23) ____ Prinzessin schlanker, weil sie (24) ____ Prinzen jeden Tag besuchte. (25) In ____ ersten Woche in (26) ____ August heirateten sie und lebten glücklich bis an ihr Lebensende.

C'era una volta (1) ____ principessa che si è innamorata di (2) ____ principe di (3) ____ regno confinante. (4) ____ principe però non trovava (5) ____ principessa per niente carina. Anche se aveva (6) ____ capelli biondi e lunghi, aveva (7) ____ corporatura più robusta di tutti perché mangiava (9) ____ dolci (8) ____ ogni giorno. (10) ____ caramelle erano così buone che vedendole sul tavolo lei aveva sempre (11) ____ fame. (12) ____ giorno si è decisa ad andare a trovare (13) ____ principe. Appena arrivata a (14) ____ suo castello, è rimasta sconvolta. (15) ____ torre era così alta. “(16) ____ mio Dio, adesso devo salire (17) ____ scale?” pensava. Poiché voleva salutare (18) ____ principe, non poteva chiedere (19) ____ aiuto (20) a ____ Dio ed è dovuta cavarsela da sola. Non aveva mai fatto tanto (21) ____ sport. (22a) ____ passo dopo (22b) ____ passo (23) ____ principessa è diventata più snella perché andava a trovare (24) ____ principe ogni giorno. (25) ____ prima settimana di (26) ____ agosto si sono sposati e vissero per sempre felici e contenti.

č.	italština	němčina	typ ¹²⁹	vysvětlení
1	<i>una</i>	<i>eine</i>	G	první zmínka v textu
2	<i>un/del</i>	<i>einen/den</i>	G	neurčenost: zástupce skupiny/identifikace skrz situační kontext: jedinečnost referenta
3	<i>un/del</i>	<i>einem/dem</i>	G	neurčenost: zástupce skupiny/identifikace skrz situační kontext: jedinečnost referenta
4	<i>Il</i>	<i>Der</i>	G	identifikace: explicitní předchozí zmínka v textu
5	<i>la</i>	<i>die</i>	G	identifikace: explicitní předchozí zmínka v textu
6	<i>i</i>	<i>0</i>	G	identifikace skrz situační kontext: nezpochybnitelné vlastnictví/ plurál počitatelného neurčeného substantiva
7	<i>la</i>	<i>die</i>	G	jazykový kontext: superlativum
8	<i>0</i>	<i>0</i>	G	neslučitelnost se členem
9	<i>0</i>	<i>0</i>	G	plurál počitatelného neurčeného substantiva
10	<i>Le</i>	<i>Die</i>	G	identifikace: předchozí zmínka v textu
11	<i>0</i>	<i>0</i>	L	ustálené spojení
12	<i>Un</i>	<i>Eines</i>	G	neurčenost: zástupce skupiny
13	<i>il</i>	<i>den</i>	G	identifikace: explicitní předchozí zmínka v textu
14	<i>al</i>	<i>0</i>	G	it.: identifikace skrz jazykový kontext: posesivum něm.: nekombinovatelnost s jiným členem
15	<i>La</i>	<i>Der</i>	G	identifikace: implicitní přechozí zmínka v textu
16	<i>0</i>	<i>0</i>	G	zvolání
17	<i>le</i>	<i>die</i>	G	identifikace: implicitní předchozí zmínka v textu
18	<i>il</i>	<i>den</i>	G	identifikace: explicitní předchozí zmínka v textu
19	<i>0</i>	<i>0</i>	L	ustálené spojení
20	<i>0</i>	<i>0</i>	L	ustálené spojení
21	<i>0</i>	<i>0</i>	L	ustálené spojení
22	<i>a) 0 b) 0</i>	<i>einer</i>	L	ustálené spojení
23	<i>la</i>	<i>die</i>	G	identifikace: explicitní předchozí zmínka v textu
24	<i>il</i>	<i>den</i>	G	identifikace: explicitní předchozí zmínka v textu
25	<i>la</i>	<i>der</i>	G	identifikace skrz jazykový kontext: řadová číslovka
26	<i>0</i>	<i>im</i>	G	název měsíce

Tab. 25 Řešení úloh

¹²⁹ G = gramatické užití; L = lexikalizované užití

8.3 *Analýza výsledků experimentu*

Německé části se účastnilo 24 studentů, z toho 15 studentů oboru Německý jazyk a literatura na FF UK a 9 frekventantů kurzu v Jazykovém centru. Italské části se účastnilo 16 studentů, z toho 8 studentů oboru Italianistika na FF UK (dále jen FF UK) a 8 frekventantů kurzu italštiny v Jazykovém centru UK (dále jen JC). Je zřejmé, že z důvodu nízkého počtu respondentů nelze výsledky experimentu považovat za významné či dokonce z nich vyvozovat jakékoliv závazné závěry. Mohou však sloužit k orientačnímu přehledu jevů, jež činí studentům problémy a na které by učitelé, lektori, studenti, potažmo i autoři učebnic cizích jazyků pro české studenty mohli upřít svoji pozornost.

8.3.1 *Analýza italské části experimentu*

Studenti na FF UK a v JC odpověděli v 78% případů správně. Rozdělíme-li skupinu na dvě množiny, zjistíme, že mezi studenty filologického oboru, tak studenty oborů jiného zaměření není na první pohled, co do chybovosti užití členů, téměř žádný rozdíl.

Jako nejproblematictější se jeví úlohy č. 9 a 21 (viz tab. 28), ve kterých přibližně dvě třetiny respondentů uvedly chybnou odpověď.

V úloze č. 9 se jedná o plurál neurčeného počitatelného substantiva, a proto se užívá členu nulového, nikoliv členu určitého. Jeden student uvedl možnost dělivého členu, který označuje neurčitou část z celku. Odpověď lze uznat za správnou, přestože v zadání tato možnost nebyla uvedena.

V úloze č. 21 uvedla většina respondentů určitý člen. Je možné, že tito studenti mysleli na lexikalizované užití ve větách typu „*fare + substantivum*“ s určitým členem, ovšem ve cvičení se tato vazba vyskytuje navíc s přídavným jménem „*tanto*“, který vylučuje užití členu, resp. vyžaduje člen nulový.

V úvodu analýzy italské části experimentu jsem zmínil, že míra úspěšnosti studentů FF UK a JC se téměř neliší. Pokud se však zaměříme na typologii chyb, zjistíme několik odlišností v rámci obou množin zkoumání. Chyby lze typologicky rozdělit do následujících kategorií seřazených dle četnosti od nejběžnějších po ojedinělé: chyba ve volbě členu, chyba v morfologii členu, chyba ve volbě slovního druhu.

	FF UK	JC	celkem
chyba ve volbě členu	42	32	74
chyba v morfologii členu	7	18	25
chyba ve volbě slovního druhu	0	1	1

Tab. 27 Typologie chyb v italské části experimentu

Z tab. 27 je zřejmé, že přibližně tři čtvrtiny chyb spočívají v chybné volbě mezi členem určitým, neurčitým a nulovým a zbylá čtvrtina chyb je morfologického charakteru. Jedna chyba pak byla ve volbě slovního druhu záměnou předložky *di* za člen. Zásadní rozdíl mezi oběma skupinami je ten, že morfologické chyby převažovaly významně u studentů nefilologických oborů, překvapivě pak ve volbě členu chybovali více studenti filologického oboru, a to o 14%.

1	una	15 (8)	la	1 (0)						
2	un	14 (7)	del	1 (1)	uno	1 (0)				
3	un	6 (4)	il	3 (3)	0	3 (0)	del	3 (0)	uno	1 (1)
4	il	15 (7)	0	1 (1)						
5	la	16 (8)								
6	i	11 (6)	0	2 (1)	gli	2 (0)	dei	1 (0)		
7	la	13 (5)	una	2 (2)	0	1 (1)				
8	0	16 (8)								
9	i	10 (7)	0	4 (1)	dei	1 (0)	gli	1 (0)		
10	le	16 (8)								
11	0	13 (5)	il	3 (3)						
12	un	13 (7)	uno	2 (0)	il	1 (1)				
13	il	14 (6)	0	1 (1)	un	1 (1)				
14	al	9 (5)	il	4 (2)	0	2 (1)	all'	1 (0)		
15	la	13 (7)	il	3 (1)						
16	0	14 (8)	il	2 (0)						
17	le	16 (8)								
18	il	13 (7)	al	2 (0)	0	1 (1)				
19	0	10 (6)	l'	6 (2)						

20	0	10 (5)	al	5 (2)	il	1 (1)				
21	lo	11 (5)	0	3 (3)	il	1 (0)	di	1 (0)		
22a	0	10 (4)	il	2 (1)	un	4 (3)				
22b	0	13 (6)	un	3 (2)						
23	la	16 (8)								
24	il	16 (8)								
25	la	16 (8)								
26	0	11(5)	del	2 (1)	dell'	1 (1)	del'	1 (0)	l'	1 (1)

Tab. 28 Výsledky didaktického experimentu – ITA FF UK+JC (z toho FF UK)

8.3.2 Analýza německé části experimentu

Studenti germanistiky ve většině případů (83,6%) byli schopni doplnit správný člen ve správném tvaru. Ve skupině z Jazykového centra se úspěšnost pohybuje kolem 71%. Oproti italské části experimentu je zde znát rozdíl mezi skupinou studentů s filologickým a nefilologickým zaměřením. Je jisté na místě okomentovat problematické úlohy a pozastavit se u chybných odpovědí (viz tab. 27).

V úlohách č. 10, 19, a 26 chybovaly více než dvě třetiny respondentů. U úlohy č. 10 uvedlo 13 studentů z 15 jako řešení nulový člen. V tomto případě zřejmě studenti opomněli identifikaci předmětu předchozí zmínkou v textu. Problémem pravděpodobně byla implicitnost odkazu na předchozí jazykový kontext. Předpokládá se, že bonbony uvedené v textu jsou hyponymem slova „sladkosti“ zmíněného v předchozí větě.

V úloze č. 19 dvě třetiny studentů napsaly ve vazbě „*Gott um Hilfe bitten*“ určitý člen. Jedná se o systematickou chybu, která mohla nastat z důvodu hyperkorektnosti, neboť gramatiky říkají, že před jedinečným referentem stojí člen určitý (předpokládáme-li kulturně-náboženský fakt existence jediného Boha). V tomto případě se však jedná o lexikalizované užití, a proto se před podstatné jméno *Gott* neklade žádný člen (resp. klade se člen nulový).

V úloze č. 26 se jedná o zdánlivě banální chybu způsobenou pravděpodobně vlivem angličtiny. Časové údaje měsíců však v němčině stojí vždy se členem a ve staženém tvaru s předložkou *in*, tedy *im*.

Za zmínku jistě stojí relativně častá chyba v úloze č. 7, kde pětina respondentů uvádí neurčitý člen před přídavným jménem v superlativním tvaru. Ačkoliv je v učebnicích

uváděn tvar s určitým členem, ukazuje se, že absence explicitního poukázání na tento jev může způsobit u studentů problémy.

V neposlední řadě se v textu objevilo i několik morfologických chyb, ač byla volba členu správná. Na příklad uveďme úlohu č. 2, kde třetina studentů zaměnila tvar neurčitého členu v mužském rodě v akuzativu (*einen*) za tvar dativní (*einem*) z důvodu chybného určení rekce slovesa *sich verlieben* nebo úlohu č. 22, kde si studenti neuvědomili, že předložka *nach* se pojí se třetím a nikoliv se čtvrtým pádem. Dále v úlohách 15, 22 a 25 došlo k chybě z důvodu záměny rodu podstatného jména. Ojedinelou (avšak systematickou) chybou u jednoho studenta z Jazykového centra byla chyba v čísle, a to v úlohách č. 13, 18, 24, z důvodu chybné interpretace substantivního tvaru *Prinzen* v akuzativu, které je homonymní s plurálovou formou, neboť se jedná o slabě skloňované maskulinum. Tato interpretace je vyloučena kontextem (úloha č. 4), z kterého je zřejmé, že se jedná pouze o jednoho prince. Posledním typem morfologické chyby je neprovedení enklize členu (úloha č. 26), která je v tomto případě obligatorní (viz kap. 2.3)

Ve třech případech byl užit jiný člen, než byl nabídnut zadáním: V úloze č. 16 uvedli tři studenti přivlastňovací zájmeno *mein*, které se v němčině řadí ke slovnímu druhu členu v širším slova smyslu (Artikelwörter), proto lze toto řešení uznat za správné. V druhém případě (úloha č. 21) je však odpověď *keinen* chybná, neboť v němčině není možný dvojité zápor. Ve třetím případě (úloha č. 12) jeden respondent uvedl možnost *diese*, které se sice jako ukazovací zájmeno také řadí ke členům v širším slova smyslu, ale bylo užito ve špatném pádě.

Po vzoru analýzy italské části experimentu lze chyby typologicky roztrždit do skupin: chyba ve volbě členu, chyba v morfologii (chyba v pádě, rodě, čísle či enklizi).

		FF UK		JC		celkem	
chyba ve volbě členu		48		46		94	
chyba v morfologii členu	chyba v pádě	16	9	31	20	47	29
	chyba v rodě		6		7		13
	chyba v čísle		0		4		4
	chyba v enklizi		1		0		1

Tab. 26 Typologie chyb v německé části experimentu

Jak vyplývá z tab. 26, nejčastější chybou v experimentu byla chybná volba členu (67%), přičemž obě zkoumané skupiny vykazují přibližně stejný počet chyb. Rozdílem však je (stejně jako u italské části experimentu), že studenti z Jazykového centra dělali podstatně více chyb v morfologii (o 50%).

1	eine	24 (15)								
2	einen	14 (8)	einem	6 (5)	den	2 (2)	die	2 (0)		
3	dem	11 (8)	einem	7 (5)	den	4 (0)	0	2 (2)		
4	der	23 (15)	den	1 (0)						
5	die	24 (15)								
6	0	23 (15)	eine	1 (0)						
7	die	17 (12)	eine	5 (3)	ein	1 (0)	der	1 (0)		
8	0	24 (15)								
9	0	21 (15)	eine	2 (0)	die	1 (0)				
10	0	16 (13)	die	8 (2)						
11	0	22 (15)	den	1 (0)	ein	1 (0)				
12	eines	19 (15)	0	3 (0)	des	1 (0)	diese	1 (0)		
13	den	22 (15)	die	2 (0)						
14	0	24 (15)								
15	der	16 (12)	die	4 (2)	das	2 (1)	ein	2 (0)		
16	0	21 (15)	mein	3 (0)						
17	die	22 (13)	den	1 (1)	0	1 (1)				
18	den	23 (15)	die	1 (0)						
19	den	12 (10)	0	11 (5)	der	1 (0)				
20	0	11 (10)	die	9 (4)	eine	2 (1)	den	1 (0)	ein	1 (0)
21	0	22 (15)	den	1 (0)	keinen	1 (0)				
22	einer	11 (10)	eine	8 (4)	der	2 (1)	die	2 (0)	0	1 (0)
23	die	23 (14)	0	1 (1)						
24	den	23 (15)	die	1 (0)						
25	der	18 (12)	dem	2 (2)	den	2 (0)	die	1 (0)	0	1 (1)
26	0	20 (11)	im	3 (3)	dem	1 (1)				

Tab. 27 Výsledky didaktického experimentu – NJL FF UK + JC (z toho FF UK)

Závěr

V teoretické části této práce jsem se pokusil systematizovat poznatky o užití členu určitého, neurčitého a nulového v italštině a němčině na základě tradičních gramatik. Jak dokumentují shrnující tabulky (tab. č. 22–24) lze tato pravidla zjednodušit na následující výklad:

- Člen určitý se užívá v případě, že nominální syntagma je identifikováno situačním kontextem, jazykovým kontextem či generalizací a označuje tím předmět komunikace, jenž je známý jak mluvčímu tak recipientovi.
- Člen neurčitý se užívá tehdy, pokud nominální syntagma označuje člena skupiny, skupinu či zástupce dané skupiny, přičemž musí být splněna podmínka počitatelnosti a podstatné jméno, k němuž se člen vztahuje, musí být v jednotném čísle.
- Nulový člen se užívá v osloveních, zvoláních, nadpisech, v telegrafickém stylu, v označeních míry a váhy či v plurálu hromadných počitatelných substantiv blíže neurčených.

Užití členu v italštině a v němčině si ve většině případů odpovídá. V rámci analýzy gramatik jsem zaznamenal některé rozdílnosti v užití členu. Největším rozdílem je užití členu v kombinaci s přivlastňovacím zájmenem, které se v italštině řídí speciálními pravidly (především u sémantické skupiny členů rodiny). V němčině je naopak tato kombinace v syntagmatické rovině zcela vyloučena. Dále stojí za zmínku užití neurčitého členu v italštině jako prostředku k vyjádření epistemické modality, německé gramatiky se tento typ užití neurčitého členu nezmiňují.

Do práce je integrována kapitola týkající se kontrastivního pohledu českých rodilých mluvčích vycházející ze srovnávací gramatiky a lingvistických článků Uhlířové a Zubatého z časopisu *Naše řeč*. Členy bývají v překladu do českého jazyka buď vynechány, nebo nahrazeny některými ukazovacími či neurčitými zájmeny.

Nutno však dodat, že teoretická část mé bakalářské práce se věnovala výhradně gramatikalizovanému užití členu u obecných substantiv. Naopak lexikalizované užití je velmi různorodé a neřídí se žádnými pravidly, ba dokonce v některých případech odporuje gramatickým pravidlům.

V praktické části jsem analyzoval vybrané didaktické materiály užívané ve výuce němčiny a italštiny na středních a jazykových školách pokrývající úroveň A1 až B1 dle ERR. Z mé analýzy vyplývá, že učebnice tomuto slovnímu druhu věnují velmi málo pozornosti, výklad představuje většinou pouze minimalistický přehled tvarosloví členu a jeho užití je ve většině zkoumaných učebnic redukováno na anaforické užití členu v rámci nabízených cvičení. Další problém shledávám ve formě cvičení, která sestávají často z izolovaných vět, ze kterých nelze pochopit užití členu v celém kontextu.

V další části práce jsem představil didaktický experiment, jenž jsem provedl v prvních ročnících filologických oborů Italianistika a Německý jazyk a literatura na FF UK a v kurzu italštiny a němčiny v Jazykovém centru UK. Experiment spočíval v doplnění členů do krátkého textu, v němž bylo zahrnuto několikero typů užití členů, včetně lexikalizovaného. Z experimentu vyplývá, že přibližně ve 22% případů studenti v užití členu chybovali, přičemž množina studentů nefilologických oborů měla navíc výrazně větší problémy s morfologií toho slovního druhu.

Z důvodu poměrně vysoké míry chybovosti, vysoké pravděpodobnosti chybování (neboť členy představují statisticky slova s vysokou mírou frekvence jak v mluvené, tak v psané řeči) a významu členu z pragmatického hlediska lze konstatovat, že výzkum v oblasti didaktiky by v budoucnu měl být jistě rozšířen. Gramatiky často podávají velmi vágní formulace, které jsou pro studenty nesrozumitelné, množství pravidel také nepřidává na přehlednosti. Didaktické materiály člen často redukují na nevýznamnou součást učiva ve výuce cizích jazyků a výsledkem jsou chybné formulace, ba dokonce v některých případech chyby v porozumění a interpretaci.

Má bakalářská práce se snažila o alespoň minimální systematizaci dané problematiky, která by mohla být v budoucnu jistě rozšířena nejen v teoretické rovině, ale i při vzniku nových didaktických materiálů.

Resumé

Tato bakalářská práce vznikla na základě zkušenosti s problémem užití členu u českých rodilých mluvčích. Cílem bylo systematizovat základní poznatky o užití členu určitého, neurčitého a nulového v italštině a v němčině pomocí tradičních gramatik. Přehled užití členu byl v teoretické části doplněn o kontrastivní pohled mezi němčinou a češtinou na podkladu Štichovy srovnávací gramatiky a článků Uhlířové a Zubatého z časopisu *Naše řeč* vydávaným Ústavem Akademie věd ČR.

Praktická část se věnovala analýze dostupných didaktických materiálů využívaných učiteli středních a jazykových škol v rámci výuky italského a německého jazyka. Jak se však ukázalo, zkoumané učebnice podávají velmi zjednodušující a nedostatečný výklad k užití členu, z čehož vyplývá nejistota žáků v této oblasti. Vysokou míru chybovosti dokládá didaktický experiment provedený v prvních ročnících příslušných filologických oborů na FF UK a kurzech Jazykového centra UK se studenty oborů s odlišným zaměřením.

V závěru práce jsou shrnuty základní poznatky a nastíněny některé rozdíly v užití členu mezi němčinou a italštinou v gramatikalizovaných případech. Zmíněny jsou též základní možnosti, jak je absence členu řešena v českém jazyce. Jsou také zdůrazněny významy tohoto slovního druhu v komunikaci a důvody, proč by měl být výzkum v oblasti didaktiky členu v budoucnu rozšířen na teoretické i praktické úrovni.

Riassunto

La tesi presentata è nata dall'esperienza relativa all'uso dell'articolo da parte dei parlanti madrelingua cechi. Lo scopo è quello di sistematizzare le conoscenze generali sull'uso dell'articolo determinativo, indeterminativo e zero in italiano e in tedesco, tramite le grammatiche tradizionali. La parte teorica integra, inoltre, il punto di vista contrastivo tra la lingua tedesca e quella ceca sulla base della grammatica di Štícha e degli articoli di Uhlířová e Zubatý della rivista *Naše řeč* pubblicati dall'Accademia delle Scienze della Repubblica Ceca.

La parte pratica si dedica all'analisi dei materiali didattici a disposizione degli insegnanti e usati nelle lezioni d'italiano e di tedesco nei licei e nelle scuole di lingua. Da quanto si evince, i libri offrono una presentazione semplificata e insufficiente per quanto concerne l'uso dell'articolo e questa potrebbe essere la fonte dell'insicurezza degli studenti emersa in tale ambito. Infatti dall'esperimento didattico svolto da studenti al primo anno presso la Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università Carolina e presso i corsi del Centro linguistico del medesimo ateneo, emerge un'alta quantità di errori.

Nella conclusione della tesi vengono riassunte le conoscenze generali e tracciate alcune differenze nell'uso dell'articolo tra l'italiano e il tedesco. Inoltre vengono menzionate alcune possibilità su come affrontare e risolvere l'assenza dell'articolo in ceco. Infine vengono sottolineate l'importanza di questa parte del discorso dal punto di vista pragmatico e le motivazioni per cui la ricerca nell'ambito della didattica dell'articolo dovrebbe essere estesa sia a livello teorico sia a livello pratico.

Bibliografické údaje

BRAUN, Birgit, Stefanie DENGLER, Nadja FÜGERT a Sandra HOHMANN. *Mittelpunkt neu B1+: Lehr- und Arbeitsbuch mit Audio-CD: Deutsch als Fremdsprache für Fortgeschrittene*. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen, 2014.

BUKÁČEK, Josef. *Poznejte italštinu!: praktický průvodce jazykem*. Praha: Orbis, 1947.

COLOMBO, Federica, FARACI, Cinzia a DE LUCA, Pierpaolo. *Arrivederci!: corso multimediale di italiano per stranieri : [libro dello studente e quaderno degli esercizi] : A1*, Roma: Edilingua, 2011.

DALLAPIAZZA, Rosa-Maria. *Tangram aktuell 1: Kursbuch + Arbeitsbuch: Deutsch als Fremdsprache: Niveaustufe B1/2*. 3. Aufl. Ismaning: Hueber, 2004.

DENGLER, Stefanie, Paul RAUSCH., Helen SCHMITZ a Tanja SIEBER. *Netzwerk A1*, Stuttgart: Ernst Klett Sprachen, 2013.

DUDEN, Konrad. *Duden, Band 4: Die Grammatik*, 8. Auflage, Mannheim / Leipzig / Wien / Zürich: Dudenverlag, 2009.

DUŠKOVÁ, Libuše. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia, 2006.

FIŠAROVÁ, Olga a Milena ZBRANKOVÁ. *Němčina A1: Deutsch mit Max : pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2007.

GRIMM, Hans-Jürgen. *Das Haus – ein Haus – (oder einfach:) Haus? Auskünfte über den Artikelgebrauch im Lernwörterbuch*. In: BARZ, Irmhild. a Marianne. SCHRODER. *Das Lernerwörterbuch Deutsch als Fremdsprache in der Diskussion*. Heidelberg: C. Winter, 1996.

HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny: Grammatica italiana*. Praha: LEDA, 2004.

HELBIG, Gerhard. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, München: Langenscheidt, 2013.

KOPP, Gabriele a Konstanze FRÖLICH. *Pingpong neu. Lehrbuch*. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2006.

LYONS, Christopher. *Definiteness*. Cambridge: Cambridge UP, 1999.

MAGNELLI, Sandro a Telis MARIN. *Nuovo progetto italiano I*. Roma: Edilingua, 2010.

NIEBISCH, Daniela, Sylvette PENNING-HIEMSTRA, Franz SPECHT, Monika BOVERMANN, Angela PUDE a Monika REIMANN. *Schritte international Neu 1: Niveau A1/1: Deutsch als Fremdsprache: Kursbuch und Arbeitsbuch*. München: Hueber Verlag, 2016.

PIMINGS-DORFER, Thomas. *"Wer hat nicht Problem mit Artikel, na?": Zum Gebrauch von definitem, indefinitem oder Null-Artikel im Deutschen für Lernende mit artikellosen Erstsprachen*. Wien: Praesens Verlag, 2013.

POSPÍŠILOVÁ, Vlastimila, Miroslava FERRAROVÁ a Eva FERRAROVÁ. *Učebnice současné italštiny*, Brno: Computer Press, 2010.

RENZI, Lorenzo, ed. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Mulino, 1994,

SALVI, Giampaolo a Laura VANELLI. *Nuova grammatica italiana*. Bologna: Mulino, 2004.

SERIANI, Luca a Alberto. CASTELVECCHI. *Grammatica italiana: italiano comune e lingua letteraria, suoni, forme, costrutti*. Torino: UTET, 1988.

SIERADZ, Magdalena a Denisa BORDAG. *Zum Gebrauch von Verschmelzungen aus Präposition und bestimmten Artikel bei Deutschlernenden und Muttersprachlern. Eine empirische Untersuchung*. In: *Deutsch als Fremdsprache* 1/2014.

SOUČEK, Milan. *Má čeština určitý člen? Komparativní analýza funkcí určitého členu the v angličtině a zájmen ten, ta, to v češtině*. In: *Korpusová lingvistika Praha 2011*, InterCorp. Nakladatelství lidové noviny, Praha.

ŠTÍCHA, František. *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Academia, 2015.

TOFFOLO, L. a kol. *Allegro 1: corso multimediale d'italiano: libro dello studente ed esercizi*, Atene: Edilingua, 2006.

Internetové zdroje

CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. [online]
[https://www.czechency.org/slovník/NEURČITOST TEXTU](https://www.czechency.org/slovník/NEURČITOST%20TEXTU) [2018-04-29].

Naše řeč [online]. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7098> [cit. 2018-04-28].

Naše řeč [online]. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=287> [cit. 2018-04-29].

Naše řeč [online]. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=214> [cit. 2018-04-29].